

”

Kan du tänka dig de här människorna? Just de här hade aldrig ens varit i Mellanöstern förut, ännu mindre i Syrien. De här var alla födda i Europa. Och de kommer och betar sig på det här sättet.

Den arabiska våren var en dröm

SUNNI- OCH SHIAKONFLIKTEN GÅR DJUPT | HUNDRAÅRIGA KONSTRUKTIONER RASAR SAMMAN
ÖVER TUSEN GRADER | HÅLLBARA INDUSTRIELLA EKOSYSTEM | FÄRGSPRAKANDE SUBSTANSER

Explosioner i skyn

Fyrverkerier hör sedan länge till våra nyårstraditioner. Dagens raketer är resultatet av en över tusen år lång utveckling byggd på insikter i kemi och fysik.

Läs mera på sida 31.

Foto: Atte Aho.

intro

Min kollega reser i detta nummer av *MfÅA* med Åbo Akademi-studerande **Osama al-Aloulou** till Paris i jakt på rötterna till de favoriter vi ser i Osamas hemland, Syrien. Det är rötter som i första hand går tillbaka till första världskriget och i andra hand ända tillbaka till splittringen mellan shia- och sunnimuslimer, som uppstod i samband med profeten **Muhammeds** död redan på 600-talet.

ENTITT PÅ Mellanösterns historia under det senaste seklet visar på kopplingar – starka sådana också till Europa – och spänningar som förklarar varför området är den krutdurk det är.

Varje död i konflikterna är en personlig tragedi, något som är lätt att blunda för när man följer nyhetsrapporteringen. Blandar man dessutom in religiös fundamentalism och ett par maktgalna despoter i konflikten förstår man att det är lättare sagt än gjort för människor i Mellanöstern att glömma, förlåta och bygga en gemensam framtid.

MUSLIMERNA FÖLJER, ofta parallellt med vår gregorianska kalender, den så kallade hijrakalendern. Den är elva dagar kortare än vår kalender så våra nyår infaller inte samtidigt.

På detta nummers lite lättsammare sidor tar vi en titt på vetenskapen bakom en av vårt finländska nyårs vanligaste traditioner: fyrverkerierna. Trots sin miljöpåverkan är de ett positivare användningssyfte för krut än bomber är – även om kopplingen mellan de två inte är helt tagen ur luften: ”fyrverkare” var länge en militär beteckning på en person som hade som uppgift att kasta brännande föremål.

ELDEN HAR, förutom sina förstörande och estetiskt tilltalande drag, en värmande sida. Vi följer upp den med en text om kakelugnar och kompletterar numret med artiklar om industriella ekosystem samt språkbad.

Chefredaktör

Nicklas Hägen

mfåa

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

REDAKTION	NICKLAS HÄGEN, chefredaktör tfn: (02) 215 4693 e-post: nicklas.hagen@abo.fi MARCUS PREST, redaktör tfn: (02) 215 4715 e-post: marcus.prest@abo.fi
WEBBREDAKTÖR	PETER SIEGFRIDS tfn: (02) 215 4882 e-post: peter.siegfrids@abo.fi
REDAKTÖR I VASA	ARI NYKVIST tfn: (06) 324 7452 e-post: ari.nykvist@abo.fi
ADRESS	Åbo Akademi Domkyrkotorget 3 20500 Åbo
E-POST	meddelanden@abo.fi
WWW	www.abo.fi/meddelanden
ANSVARIG UTGIVARE	THURID ERIKSSON, kommunikationschef tfn: (02) 215 4124 e-post: thurid.eriksson@abo.fi
GRAFISK FORM	PETER SIEGFRIDS
TRYCKERI	Tidningen trycks av tryckeri FRAM och upplagan är 4 800 ex.

ISSN 2341-9644 (print)
ISSN 2341-9652 (online)

© Kommunikationsenheten vid Åbo Akademi 2014

Meddelanden från Åbo Akademi utges ut av Åbo Akademi. Tidningen utkommer månatligen under läsåret och sänds till huvuddelen av akademins anställda samt bla till massmedia, till universitet och högskolor i Norden, till kommuner, bibliotek och gymnasier i Svenskfinland, till medlemmar i Akademiföreningen Åbo Akademiker r.f. och till ett stort antal personer verksamma inom politik, förvaltning och näringsliv.

ARTIKLAR

11 Över tusen grader

Att elda en kakelugn är inte helt riskfritt. Avsaknaden av automatik och närvaron av giftiga gaser gör att det är bäst att eldaren vet vad hen håller på med.

14 Hållbara industriella ekosystem

Anastasia Tsverkovas doktorsavhandling fokuserar på en modell av biogasproduktion och konsumtion i ett kretslopp som är hållbart både ekonomiskt, socialt och miljömässigt.

18 Hundraåriga konstruktioner rasar samman

Första världskriget utkämpades även i Mellanöstern och ledde till ett arabiskt uppror. Efter kriget konstruerades nationen Syrien vid europeiska ritbord. *MfÅA* har träffat syrier i exil i Paris som berättar om det som nu sker i landet.

23 Sunni- och shiakonflikten går djupt

Muslimerna har legat i konflikt sedan Muhammeds död. Den europeiska realpolitiska inblandningen börjar på 1500-talet.

24 Regional maktkamp

Syrien är föremål för en maktkamp mellan Iran och Saudiarabien som försöker etablera ett grepp om regionen.

31 Färgsprakande substanser

Det som åker upp kommer ner. Det är en orsak att veta vad man skickar upp i luften under nyårsfyrverkerierna. Och ren kurios, förstås.

Marcus Prest och Elias Warde i Paris.
Foto: Osama al-Aloulou.

Omslagsbild: Transjordanien etableras. T. E. Lawrence är andra från vänster. © Sciencephoto.com.

NYHETER

08 Språkbad allt populärare – också på finska

Det svenska språkets ställning i Finland omdebatteras allt mera högljutt. Samtidigt blir språkbad populärare, också på finska.

KOLUMNER

10 Att sakna grunder

Diskussionen om den nuvarande lagstiftningen om sterilisering av transpersoner väcker frågor om moral, skriver Mari Lindman.

35 När man talar om trollen

Samhällets avvikare får idag iklä sig rollen trollen hade förut, skriver Blanka Henriksson.

PROFESSOR WOLF-KNUTS BLIR NY KANSLER

Ulrika Wolf-Knuts. Foto: MfÅA:s arkiv.

UNIVERSITETSKOLLEGIET vid Åbo Akademi valde den 19 november 2014 professor emerita **Ulrika Wolf-Knuts** till Åbo Akademis kansler för perioden 1.1.2015–31.12.2019.

Enligt universitetslagens specialbestämmelser för Åbo Akademi ska akademien ha en kansler. Kanslern ska främja vetenskaperna och universitetets samverkan med samhället samt bevaka universitetets all-

männa intresse och ha tillsyn över verksamheten vid universitetet. Den som väljs till kansler ska ha verkat förtjänstfullt till fromma för vetenskapen, konsten eller universitetsväsendet.

FD Ulrika Wolf-Knuts är född 1947 i Åbo. Hon disputerade i ämnet folkloristik vid Åbo Akademi 1991. Åren 1972–76 var hon verksam vid Donnerska institutet för religionshistorisk och kulturhistorisk forskning och tillträdde 1985 som lektor i folkloristik vid Åbo Akademi. Från år 2003 fram till pensioneringen i september 2013 var Wolf-Knuts professor i folkloristik vid Åbo Akademi. Åren 2003–05 var hon dekanus för humanistiska fakulteten vid Åbo Akademi och åren 2006–09 var hon första prorektor vid Åbo Akademi.

Kanslerbytet vid Åbo Akademi sker vid årsskiftet. Nuvarande kansler **Jarl-Thure Eriksson** höll sin avskedsföreläsning "Academien i Åbo, vetenskap och kultur i en föränderlig värld" i slutet av november.

BARNTRÄDGÅRDSLÄRARUTBILDNINGEN I HELSINGFORS HAR UTVÄRDERATS

HELSINGFORS UNIVERSITET och Åbo Akademi inledde en gemensam barnträdgårdslärarytutbildning på svenska i Helsingfors år 2011. Avsikten med utbildningen har varit att åtgärda bristen på behöriga svenskspråkiga barnträdgårdslärare i huvudstadsområdet.

I det avtal Helsingfors universitet och Åbo Akademi ingick kom man överens om att utvärdera utbildningen efter tre år för att få en oberoende framställning om hur den fungerar och rekommendationer om hur utbildningen kunde utvecklas. Utvärderingen har utförts av pedagogie doktor **Peter Østergaard Andersen**, lektor vid Köpenhamns universitet.

Resultaten visar att utbildningen fungerat väl även om det förekommit utmaningar med en ny utbildning delad mellan två skilda universitet. Studerande har bedömt att utbildningen varit relevant och att det funnits en bra koppling mellan teoretiska studier och praktisk yrkesverksamhet.

Utvärderingen visar också att det finns behov att i större grad planera utbildningen som en gemensam utbildningshelhet, i stället för att vara sammansatt av en rad kurser som bara det ena universitetet ansvarar för. I rapporten konstateras att de ekonomiska och de personalrelaterade förutsättningarna måste förtydligas och förbättras.

Utvärderingen visar att de studerande som gått utbildningen har fått en god utbildning och att studerandena har blivit reflekterande och kompetenta pedagoger med goda färdigheter att möta arbetsmarknadens förväntningar och krav.

Åbo Akademis styrelse har diskuterat utvärderingsrapporten. Styrelsen noterar att ett förslag till en åtgärdsplan redan är under arbete och att styrelsen kommer att ta ställning till åtgärdsplanen då den är klar.

ÅBOUNIVERSITETENS SAMARBETE STÄRKS

ÅBO AKADEMI och Åbo universitet satsar målmedvetet på att utveckla sitt samarbete genom att flytta en del ämnen inom samma område att verka som grannar. De båda universitetens IT-ämnen flyttar inom ett drygt år till nuvarande Åbo universitets Naturvetenskapernas hus 2, som totalrenoveras med tanke på den kommande verksamheten. Likaså flyttar universitetens geologiämnen till Åbo Akademis Geohus som totalrenoveras till hösten 2016.

Enligt Åbo universitets rektor **Kalervo Väänänen** kommer Åbouniversitetet också i fortsättningen att granska möjligheter till samarbete när tillfälle ges.

– Att verka i gemensamma lokaler ger två slag av fördelar: Genom att utnyttja synergier inom forskning och utbildning kan vi producera forskning av bättre kvalitet, och genom att dela lokaler kan vi spara i fastighetskostnader, säger Väänänen.

Åbo Akademis rektor **Jorma Mattinen** delar åsikten, liksom också strävan att hålla kvar respektive universitets egen karaktär.

– Vi utvecklar samarbetet hela tiden medvetna om att vi bevarar vår språkliga identitet, säger Mattinen.

Det handlar uttryckligen om ett samarbete på det praktiska planet, inte ett administrativt samarbete.

– Vi har goda erfarenheter av liknande samarbete från förr. Till exempel det också nationellt ansedda PET-centret där Åbo universitet, Åbo Akademi och också Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt samarbetar, säger Väänänen.

Inledningsvis drar forskningen nytta av samarbetet i Naturvetenskapernas hus 2 och Geohuset men målet är att studerande ska erbjudas möjlighet att ta kurser vid grannuniversitetet – redan nu kan de studerande söka studierätt för kurser vid grannuniversitetet men genom att verka under samma tak hoppas man att det blir en mer vardaglig företeelse.

Chemicum renoveras och blir år 2016 Geohuset, Åbouniversitetens geologers gemensamma hem. Foto: ÅA:s bildbank.

FOLKTINGSMEDALJ TILL ÅA:S REKTOR

ÅBO AKADEMIS REKTOR **Jorma Mattinen** förlänades på Svenska dagen med Folktingets förtjänstmedalj. Medaljen delades ut under Svenska dagen-festen i Åbo konsert-hus.

Folktingsmedaljen delas årligen ut på Svenska dagen till personer som gjort en betydande personlig insats i arbetet för den svenskspråkiga befolkningen och den svenska kulturen i Finland.

ELVA DOKTORER I PEDAGOGIK FRÅN TANZANIA OCH ÅA

SEDAN ÅR 2007 då projektet DEPT, Doctoral Education Project in Tanzania, officiellt kom igång, har pedagogiska fakulteten haft en lång rad disputationer i pedagogik med forskarstuderande från Tanzania. År 2009 resulterade samarbetet i en första doktors-examen. Den 16 december i Vasa disputerar de två sista av de 11 studerande från Tanzania som efter sin magisterexamen i pedagogik gick vidare och nu alltså har doktors-examen i ämnet. Dessa är **Mary Soko** och **Cosmas Mnyanyi**.

Redan år 1995 inledde PF kandidat- och magisterstudier för lärarutbildare och administratörer inom utbildningssektorn i Morogoro i Tanzania. Detta med projektet TEPT, Teacher Education Project in Tanzania. Fram till nu har långt över 100 pedagogikstuderande i Morogoro fått sin kandidat- och magisterexamen. Både DEPT- och TEPT-projektet har haft stor inverkan på utvecklingen av utbildning och skola i Tanzania.

– Samarbetsprojektet har varit en framgångssaga och har betytt enormt mycket för de personer som deltagit. Doktorsexamen har inneburit personliga karriärmöjligheter och de flesta har höga poster inom universitet och utbildningsförvaltning, säger **Kristina Ström**, professor i specialpedagogik vid Åbo Akademi.

DEPT övergick i föl till ett nytt utvecklingsprojekt som heter "Competence Development in Education". Ett treårigt UM-finansierat fortbildningsprojekt för lärare, rektorer och administratörer inom Tanzanias utbildningsförvaltning. De doktorer som har fått examen från DEPT-projektet, fungerar som utbildare i projektet. En av de bärande idéerna med projektet är att sprida den för Tanzania viktiga forskning som bedrivits inom DEPT.

disputationer

REDOVISNING

EM **Fredrik Le Bell** disputerade i redovisning fredagen den 5 december på avhandlingen *The Time Series Convergence of Dispersion in Financial Analysts' Forecasts*. Opponent var professor **Jörgen Hellström**, Umeå universitet, och kustos var professor emeritus **Lars Hassel**.

OORGANISK KEMI

DI **Niklas Vähä-Savo** disputerade i oorganisk kemi fredagen den 5 december på avhandlingen *Behavior of Black Liquor Nitrogen in Combustion – Formation of Cyanate*. Opponent var associate professor **Kevin J. Whitty**, The University of Utah, och kustos var professor **Mikko Hupa**.

TEKNISK POLYMERKEMI

MSc **Weronika Pawelec** disputerade i teknisk polymerkemi torsdagen den 11 december på avhandlingen *New families of highly efficient, halogen-free flame retardants for polypropylene (PP)*. Opponent var professor **Jyrki Vuorinen**, Tammerfors tekniska universitet, och kustos var professor **Carl-Eric Wilén**.

STATSKUNSKAP

PM **Sarah Lehtinen** disputerar i statskunskap fredagen den 12 december på avhandlingen *Demokratins förutsättningar vid staters självständighet. En studie om politiska regimer i nybildade stater*. Disputationen äger rum kl. 12 i Lilla auditoriet, ASA-huset. Opponent är docent **Anna Jarstad**, Uppsala universitet, och kustos är docent **Thomas Denk**.

INDUSTRIELL EKONOMI

MSc **Anastasia Tsvetkova** disputerar i industriell ekonomi fredagen den 12 december på avhandlingen *Designing sustainable industrial ecosystems: the case of a biogas-for-traffic solution*. Disputationen äger rum kl. 13 i auditorium Ringbom, Axelia. Opponent är professor **Rupert Baumgartner**, University of Graz, och kustos är docent **Magnus Gustafsson**.

PEDAGOGIK

MEd **Mary Soko** disputerar i pedagogik tisdagen den 16 december på avhandlingen *Professional development. Experiences among primary school teachers in Tanzania*. Disputationen äger rum kl. 12 i Akademisalen, Academill. Opponent är docent **Elina Lehtomäki**, Jyväskylä universitet, och kustos är professor emeritus **Sven-Erik Hansén**.

Språkbad allt populärare – också på finska

Samtidigt som det svenska språkets ställning och till exempel svenskundervisningen i finskspråkiga skolor allt mer högljutt ifrågasätts i Finland, blir det i hela landet allt vanligare med språkbad på svenska.

TEXT & FOTO: ARI NYKVIST

Närmare 4 500 finskspråkiga skolelever i drygt 20 kommuner får idag språkbad på svenska. Därför behövs det nu fler språkbadslärare. Men också mer språkbad på finska.

– Egentligen är språkbad ett mycket effektivt och samtidigt roligt sätt att som ung lära sig både något nytt, få ny sakkunskap och på köpet ett nytt språk, säger **Karita Mård-Miettinen**, universitetslektor i nordiska språk vid Vasa universitet.

Hon leder det nya utbildningsprogrammet för språkbadsundervisning, KIKY, som i höst inleddes i samarbete mellan Vasa universitet och Åbo Akademi. De som blir språkbadslärare kan samtidigt bli klass- och svensklärare. Den nya utbildningen är populär och söktrycket stort.

– Nästan 160 personer sökte de 20 studieplatser vi i år kunde erbjuda. På grund av det stora intresset för språkbad, startar vi om två år en skild språkbadsutbildning också för barnträdgårds- och ämneslärare. Och snart får vi dessutom de första utexaminerade från magisterutbildningen i språkbad som inleddes vid Vasa universitet år 2011.

– Förutom en skild språkbadsdidaktik, ska de som blir språkbadslärare också känna till hela 16 olika skolämnens didaktik, så uppgiften är inte alldeles lätt, påpekar **Ria Heilä-Ylikallio**, professor i språk- och kulturvetenskapernas didaktik vid Åbo Akademi och deltagande i planeringen av språkbadsutbildningarna.

Framgångssaga på svenska

Över hela landet finns det idag en ökad efterfrågan på språkbad. Men både efterfrågan och utbud varierar från region till region.

Störst är intresset och utbudet längs kusten och i synnerhet i Vasatrakten där språkbadsmetoden i Finland utvecklades redan i början på 1980-talet.

– Nationellt sett har språkbadet ännu ingen riktigt stor betydelse, men regionalt och lokalt är det mycket viktigt. I synnerhet det vi kallar fullständigt tidigt språkbad för 3–5-åringar har på många orter lyckats bra. Denna form av språkbad innebär att lärandet sker helt på det andra språket då språkbadet inleds och att modersmålet kommer med först lite senare. Språkbadet i Finland är egentligen en otrolig framgångssaga och allt fler känner till de stora fördelarna med språkbad, säger **Karita Mård-Miettinen**.

Språkbadets framtid är trots det fylld av stora utmaningar. Hur bemöta den ökade efterfrågan då pengarna inte räcker till? Hur borde språkbadsmetoden utvecklas och ska ansvaret finnas på det lokala eller nationella planet? En utmaning är enligt Mård-Miettinen också att ge fler svenskspråkiga barn möjlighet att språkbada på finska. Åtminstone i Närpes planeras nu språkbad på finska och sedan förr finns sådana språkbad i Ekenäs, Karis och Jakobstad.

– Idag finns det språkbad på finska på några få orter i Svenskfinland, men till exempel på många svenska daghem finns det numera både intresse för och behov av språkbad på finska. Men många barnträdgårdslärare känner sig inte tillräckligt säkra på finska för att våga språkbada dagisbarnen på finska.

Elevcentrerat och explorativt

Britt Kaskela-Nortamo är språkbadslärare vid den stora finska lågstadieskolan Keskuskoulu i Vasa. Hon ser språket som ett verktyg,

Att språkbada – både på svenska och finska – blir allt populärare.

– Och intresset för att bli språkbadslärare är stort, säger universitetslektor **Karita Mård-Miettinen** vid Vasa universitet.

ett händigt redskap för att lära eleverna något nytt på ett intressant sätt.

– Undervisningsmetoden för språkbad är i hög grad den samma som poängteras i den allmänna nya läroplanen som tas i bruk år 2016. Det vill säga ett elevcentrerat arbetssätt med självstyrning och explorativt arbete i par och i små grupper, säger **Kaskela-Nortamo**.

I naturliga språkmiljöer och kreativa kommunikationssituationer uppstår lättare och oftare ett naturligt och självupplevt behov av att prata ett annat språk. Därför sker språkbad ofta i form av olika bekanta helhetsteman kring ämnen såsom biologi och historia.

– Jag ser språkbad som ett mycket naturligt och givande sätt för finskspråkiga barn att lära sig svenska och svensk kultur. Något som i sin tur bara förstärker och stöder det egna modersmålet och inläringen av också andra språk.

Internationellt forskningsintresse

Jämsides med det ökande intresset för språkbad, har också det internationella intresset för språkbadsforskning i Finland ökat. Språkbadsforskarna vid Åbo Akademi och Vasa universitet hoppas att Vasa kunde profilera sig som ett språkbadskluster där två- och flerspråkighet praktiseras, undervisas och utforskas på nya innovativa exempelgivande sätt. Nya forskningsteman är nämligen eftertraktade i vår snabbt föränderliga värld.

– Idag handlar den nya forskningsagendan ur språkbadsforskningens synvinkel om bland annat mång- eller flerspråkighet, språkidentitet och om inläring av ämnesvisa begrepp och helheter. Och forskningsresultaten syns snabbt i språkbadsundervisningen eftersom samarbetet mellan forskare och lärare här i Vasa kring språkbad fungerar bra, säger **Siv Björklund**, professor i nordiska språk vid Vasa universitet.

Kielet on kultaa

Språkbadets framtid i Finland är enligt Björklund ändå mycket beroende av språkpolitiska linjeval och förändringar i svenska språkets ställning. Ett exempel är frågan om integrering av invandrarbarn som kanske kunde ha nytta av språkbad både i finska och i svenska. **Susanna Heinonen** är ordförande för språkbadsföreningen i Vasa och hon understryker just boendemiljöns och vardagens betydelse för en levande två- och mångspråkighet.

– Dagens föräldrar har en positiv inställning till både svenska och finska och språk överhuvudtaget. Men vi önskar att våra barn oftare kunde få bada i svenska också utanför skolan i olika vardagliga kommunikativa situationer. Och vad händer med svenskan då våra finskspråkiga barn går ut nian och inte längre får språkbada i skolan men ändå kanske skulle ha lust att senare studera på svenska till exempel här i Vasa? Och på samma sätt skulle det behövas mer språkbad på finska för svenskspråkiga som av olika orsaker kanske vill studera på finska. För som vi säger i föreningen; kielet on kultaa, språkkunskaper är vårda sin vikt i guld. ♦

disputationer

SPECIALPEDAGOGIK

MEd **Cosmas Mnyanyi** disputerar i specialpedagogik tisdagen den 16 december på avhandlingen *Changing Teacher's Practices in Regular Schools Enrolling Children with Visual Impairment. An Action Research Project in Tanzania*. Disputationen äger rum kl. 15 i Akademisalen, Academill. Opponent är docent **Aimo Naukkarinen**, Jyväskylä universitet, och kustos är professor **Kristina Ström**.

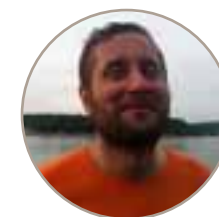
TEKNISK KEMI OCH REAKTIONSTEKNIK

DI **Petteri Suominen** disputerar i teknisk kemi och reaktionsteknik fredagen den 19 december på avhandlingen *Thermal reactions of the major hydrocarbon components of biomass gasification gas*. Disputationen äger rum kl. 9 i auditorium Ringbom, Axelia. Opponent är professor **Juha Tanskanen**, Uleåborgs universitet, och kustos är professor **Tapio Salmi**.

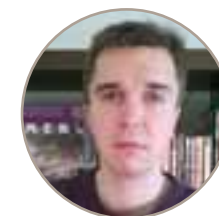
TEKNISK KEMI OCH REAKTIONSTEKNIK

PhD **Martina Strekova** disputerar i teknisk kemi och reaktionsteknik fredagen den 19 december på avhandlingen *a-Pinene Oxide and Verbenol Oxide Isomerizations over Heterogeneous Catalysts*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Salin, Axelia. Opponent är doktor **Michael Renz**, Universitat Politècnica de València, och kustos är professor **Dmitry Murzin**.

FILOSOFI

FL **Antony Fredriksson** disputerar i filosofi fredagen den 9 januari på avhandlingen *Vision, Image, Record – A Cultivation of the Visual Field*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Brahe, Sibeliusmuseum. Opponent är professor **William Rothman**, University of Miami, och kustos är professor **Martin Gustafsson**.

ALLMÄN HISTORIA

FM **Mats Wickström** disputerar i allmän historia fredagen den 16 januari på avhandlingen *The Multicultural Moment: The History of the Idea and Politics of Multiculturalism in Sweden in Comparative, Transnational and Biographical Context, 1964–1975*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Brahe, Sibeliusmuseum. Opponent är professor **Kim Salomon**, Lunds universitet, och kustos är professor **Holger Weiss**.

Att sakna grunder

Tanken om att moraliska beslut eller inställningar måste grunda sig på allmängiltiga principer kan ifrågasättas. Samtidigt finns det betänkliga sätt att tänka kring att en moralisk hållning saknar grunder. Detta aktualiseras i diskussionen om den nuvarande lagstiftningen om sterilisering av transpersoner, en lagstiftning som kritiserats av Amnesty under rubriken människorättsbrott.

Ben Zyskowitz från Samlingspartiet framhöll nyligen i en debatt i riksdagen om en förändrad lagstiftning att han motsätter sig avskaffandet av sterilisering av transpersoner. Skälet han angav var att han inte står ut med att också en man kan föda barn. **Oras Tynkkynen** från De gröna påpekade att Zyskowitz inte ger några grunder för sin inställning. Zyskowitz konstaterade att han inte *har* några. Enligt en artikel i *Verkkouutiset* säger Zyskowitz att även om han i andra frågor kan anföra skäl för varför han tänker på ett visst sätt, är tanken om att män kan föda barn så främmande för honom att han saknar *logiska grunder* för detta.

Kan det problematiska här vara precis just att *kontrastera* grunder med att sakna grunder? Jag kan bra förstå den gröna riksdagsledamotens fråga: vilka saker skulle berättiga Zyskowitz märkliga inställning till mäns barnfödande? Hur skulle han försvara en sådan inställning? Vilka skäl har han för den? Men Zyskowitz förvränger denna fråga genom att få det att se ut som att antingen *har* man ytterligare grunder för det man säger, eller så måste det man har sagt godkännas som det är.

Bilden som framträder är att Zyskowitz anser sig själv vara en utomordentligt rationell människa vars påståenden har ”logiska grunder”, men i fallet med män som föder barn tar det stopp. *Det går inte för sig*. Han tycks göra en retorisk rörelse vars självutnämnda rationalitet får det ”grundlösa” påståendet att se *ännu mera* oemotsägligt ut.

Visst finns det samtal där jag hittar mig själv i en position där jag inte längre kan belysa varför jag har en viss inställning. Men det här handlar knappast om ett slags undantagssatser som står i kontrast till att vi annars alltid har rationella argument för allt.

Man kunde säga: att nå det här stadiet i en diskussion kan ha olika roller. Det kan handla om att jag inte vet hur jag ska relatera till dig, men det kan också, som jag anser att sker i fallet Zyskowitz, vara en situation där jag vill få det jag säger att framstå som *beyond argument*.

Själv har jag ytterst svårt att ta påståendet att män inte ska kunna föda barn som något annat än ett närmast panikartat försvar för tanken

att det finns två kön och att dessa måste vara klart och diametralt skilda från varandra. När Zyskowitz i diskussionen säger sig sakna grunder får detta rollen av: här tar samtalet slut, utöver detta finns det ingenting att diskutera, så här tycker han, helt enkelt. (I diskussionen om en jämställd äktenskap görs ofta ett liknande drag när det påstås av äktenskap helt enkelt är en sak för man och kvinna.)

”**Att retoriskt framhålla påståendet att män inte kan eller ska föda barn har ingen tyngd alls i det här sammanhanget. Att människor steriliseras för att vissa är ”främmande” för en idé är huvudlöst.**

Det som är slående är framför allt att beskrivningen av sterilisering av transpersoner som ett människorättsbrott bemöts med ett ”det här ter sig främmande för mig”. Att säga att det är ett människorättsbrott är att peka på den moraliska vikt det har att avskaffa den här lagstiftningen. Att retoriskt framhålla påståendet att män inte kan eller ska föda barn har ingen tyngd alls i det här sammanhanget. Att människor steriliseras för att vissa är ”främmande” för en idé är huvudlöst. ♦

Mari Lindman är doktorand i filosofi vid Åbo Akademi.

Över tusen grader

Att elda en kakelugn kräver både träning och kunskap. Jarl Ahlbeck berättar hur man bäst får ut det mesta ur veden, med liten miljöbelastning och hälsan i behåll.

TEXT & FOTO: NICKLAS HÄGEN

Vältätade hus med dubbla eller tredubbla fönster är en start. Men när vintern lägger sin långa kyla över Norden krävs det uppvärmning för att ha det bekvämt inomhus. Fjärrvärme, elvärme, jordvärme och oljepanna är våra huvudsakliga uppvärmningsmetoder men många äldre hus, och en del nyare, har också alternativ som inte sköter sig själva: vedeldade kakelugnar.

I och med att dessa saknar automatik gäller det för eldaren att veta vad hen gör för att elda energieffektivt och tryggt. **Jarl Ahlbeck**, lektor i anläggnings- och systemteknik vid Åbo Akademi, börjar med grunderna:

– Förbränning är en reaktion mellan kolväten och syre. Stenkol innehåller dessutom svavel men när du eldar med ved reagerar kolet med syre och blir koldioxid, medan vätet reagerar med syre och blir vattenånga, säger Ahlbeck.

– Om du har tur. Om du inte har tur bildas kolmonoxid och i värsta fall vätecyanid, så kallad blåsyra. Dessa bildas om det finns platser i ugnen med för lite syre.

Den energi man vill ta till vara ur brasan finns i rökgaserna. Kakelugnseldarens utmaning är att balansera mellan att få ut så mycket värme som möjligt ur bränslet samtidigt som hen undviker att de skadliga gaserna kommer in i rummet.

Hemmaeldaren har många alternativ, men vissa är mera tänkta för att höja mysfaktorn än som uppvärmningskälla. En öppen spis avger till exempel värme genom strålning och kallnar när brasan slocknat. Här går mycket energi till spillo som varm rök direkt ut genom skorstenen.

Sedan finns olika former av kaminer som tar till vara energin olika bra, men dessa skiljer sig ändå från kakelugnarna i att det bara är de sistnämnda som kan lagra värmeenergin. De varma gaserna från elden går upp i kakelugnsens rökgångar, där de värmer teglet i ugnen innan de går ut genom skorstenen. Teglet hålls i sin tur varmt en lång stund efter att elden brunnit ut, vilket gör kakelugnen relativt energieffektiv.

Exakt hur man bäst använder en kakelugn är svårt att säga då modellerna på ugnarna varierar, men det finns några generella rekommendationer man kan följa. Den första gäller själva veden, som ska vara torr och kliven i små bitar.

Att veden ska vara torr har inte bara att göra med att brasan ska vara lättare att tända. Också ved vi efter normal torkning skulle kalla snustorr innehåller cirka trettio procent vatten, men ju större mängd vatten desto mer energi kommer att gå åt till att förånga väts-

Jarl Ahlbeck tar i trä. Foto: Nicklas Hägen

kan. Dessutom försvåras träets kontakt med syre vilket ger en dålig – sotig och rökig – eld som både är giftig och mindre effektiv.

– Man vill ha så mycket yta som möjligt. För att elda miljövänligt ska man därför inte elda stora klabbar. Hellre små träbitar som man matar på fler av vartefter, säger Ahlbeck.

– Ett stort vedträ kan visserligen vara trevligt att se på när det brinner långsamt. Problemet är att det bara brinner på ytan, innerst inne bildas ställen som inte har kontakt med syre och inte brinner ordentligt. Där blir det bara hett, vilket gör att träet gasar av sig. Om gasen inte antänds i elden kan den gå oförbränd ut genom skorstenen, eller i värsta fall in i rummet, som luftförorening. Det samma händer om träet är vått.

Gott om syre

När man tänder brasan gäller det att se till att träet har god tillgång till syre. Alla spjäll ska vara öppna för att maximera drag och vedträ-

na bör vara luftigt staplade. Det rekommenderas att man öppnar ett fönster på glänt för att undvika att det bildas ett undertryck som ger en för liten tillströmning förbränningsluft och drar in röken i rummet.

Ibland sägs det att man ska tända brasan i kakelugnen ovanifrån så att den sprider sig neråt, men det förkastar Ahlbeck.

– Veden brinner så att först avdunstar vattnet, sen torrdestillerar kolhydraterna till brännbar gas, till exempel metangas och kolmonoxid. Gaserna antänds sedan med luftens syre om luftkontakten är bra, säger Ahlbeck.

– Allt detta kräver värme från något som redan brinner, och värme stiger uppåt. När man tänder nertill, med näver eller papper, brinner det först nertill varifrån värmen stiger uppåt och sätter fart på processen ovanför. Tänder man uppifrån måste brännzonen krypa nedåt och det kan den ha möda att göra, i stället blir det för kallt undertill och brasan slocknar eller sotar.

När elden väl brinner bra gäller det att se till att balansera syretillförseln. Hur detta görs beror mycket på ugnens modell.

– Det gäller att inte ge för mycket luft, för luften innehåller bara tjugo procent syre. Det betyder att där är åttio procent kväve som ska värmas och det kommer att kräva energi. Man ser när det brinner bra och minskar draget lagom med dragluckan om ugnen har en sådan. Har man ett recirkulationsspjäll ska det ställas på cirkulation.

När brasan bara glöder bör dragluckan vara helt stängd, för det finns inte mycket kvar att förbränna som behöver syre.

Däremot ska huvudspjället fortsättningsvis vara öppet. Enligt en välspredd nedärvd visdom kan man stänga spjällen när den blåa lågan slocknat och glöden pyr. Detta är något brandmyndigheterna bestämt tar avstånd ifrån – ett avståndstagande som Ahlbeck håller med om. En kolmonoxidförgiftning ger ilamående och kan i värsta fall döda.

– Människan tål visserligen rätt mycket kolmonoxid men man ska inte ta risker. Kolmonoxiden är luktfri men det bildas annat som luktar, skadliga partiklar som aska och sot, säger Ahlbeck.

– Huvudspjället ska vara öppet tills brasan slocknat helt. Det heter att man inte ska ”el-da för kråkorna” men den mängd värme som kommer åt att smita ut genom ett öppet spjäll är minimal och det är inte värt att riskera en kolmonoxidförgiftning.

Elda inte avfall

Ahlbeck påpekar att det inte lönar sig att elda avfall i ugnarna hemma. Obehandlade plankor och brädstumpar går visserligen bra att använda, men om man använder till exempel rivningsvirke är risken stor att det behandlats med gifter som – även om de är organiska – avger till exempel cancerframkallande polycykliska aromatiska kolväten (PAH).

Jarl Ahlbeck avgick med pension i slutet av november. Han har en fyrtioårig karriär vid Åbo Akademi bakom sig och är känd som viol-nist i Akademiska Orkestern samt debattör i de finlandssvenska dagstidningarna.

Kommer du att försvinna från tidningsspalterna och dra dig tillbaka nu när du går i pension?

– Det förändras inte mycket. Det som däremot kommer att ändra är att jag om ett år vet betydligt mindre om teknik och betydligt mera om musik. Det finns så många saker, till exempel notskrivningsprogram, jag inte hunnit sätta mig in i, och om man vill försöka lyssna igenom Spotify från början till slut har man nog tillräckligt att göra.

– Det finns så mycket bra musik – jazz och mindre genrer som bulgarisk folkmusik. Man sitter och undrar hur de lyckas räkna takterna till elva innan man inser att det är två takter till fyra och en valstakt på.

Du är känd som en stark klimatskeptiker. Har du ändrat dig?

– Inte alls. I stället för att läsa det folk läser mest har jag koncentrerat mig på att läsa vetenskapliga originalartiklar, och ingen har bevisat att människan åstadkommit en farlig temperaturförhöjning på jorden.

– Det är så där när folk blandar tjugo procent vetenskap med åttio procent inbillning. Då drar man alla möjliga konstiga slutledningar. ♦

– Det finns två orsaker till att man inte ska elda avfall hemma. Dels är det för att de flesta inte själva kan avgöra vad som går bra att bränna. Dels är det för att kontakten med syre i en vanlig panna hemma inte är så bra som den är i ett professionellt förbränningsverk, säger Ahlbeck.

– En förpackning består till exempel av polyeten som är bra bränsle. Men när man bränner den i en kakelugn får den inte tillräcklig kontakt med syre, vilket gör att den pyr och smälter. Temperaturen är inte tillräckligt hög för att det ska brinna bra.

Hur hög temperatur når man i en vanlig kakelugn?

– Det kan gå över tusen grader. Det ska vara över 900 grader för att det ska brinna bra och om röken som går ut inte är över 130 grader varm har man tagit tillvara gott om energi. I ett förbränningsverk kan temperaturen gå upp i över 1500 grader. ♦

Hållbara industriella ekosystem

Att ett system fungerar på en ort är ingen garanti för att det kommer att fungera på en annan ort, även om förutsättningarna verkar vara väldigt likartade. För den som lägger grunden för ett hållbart industriellt ekosystem gäller det att ha en djup förståelse för alla aspekter i produktions- och konsumtionskretsloppet.

TEXT & FOTO: MARCUS PREST

Ett hållbart industriellt ekosystem innebär att man tar i beaktande ekonomiska, miljömässiga och sociala aspekter i alla moment, inte enbart i produktionen utan även i konsumtionen av produkten och genom återanvändning av eventuella biprodukter i alla faser av såväl produktionen och användningen. Anastasia Tsvetkova har i sin doktorsavhandling i industriell ekonomi vid Åbo Akademi tagit modellen för ett ekologiskt ekosystem till en konkret nivå genom att använda biogasproduktionen som ett test-exempel.

– Som det är nu är biobränsleproduktionen organiserad enligt samma modell som den fossila bränsleproduktionen. Det är inte hållbart. Att transportera biomassan över långa sträckor, precis på samma sätt

som man gör med olja, är inte vettigt på någon nivå alls, säger Tsvetkova.

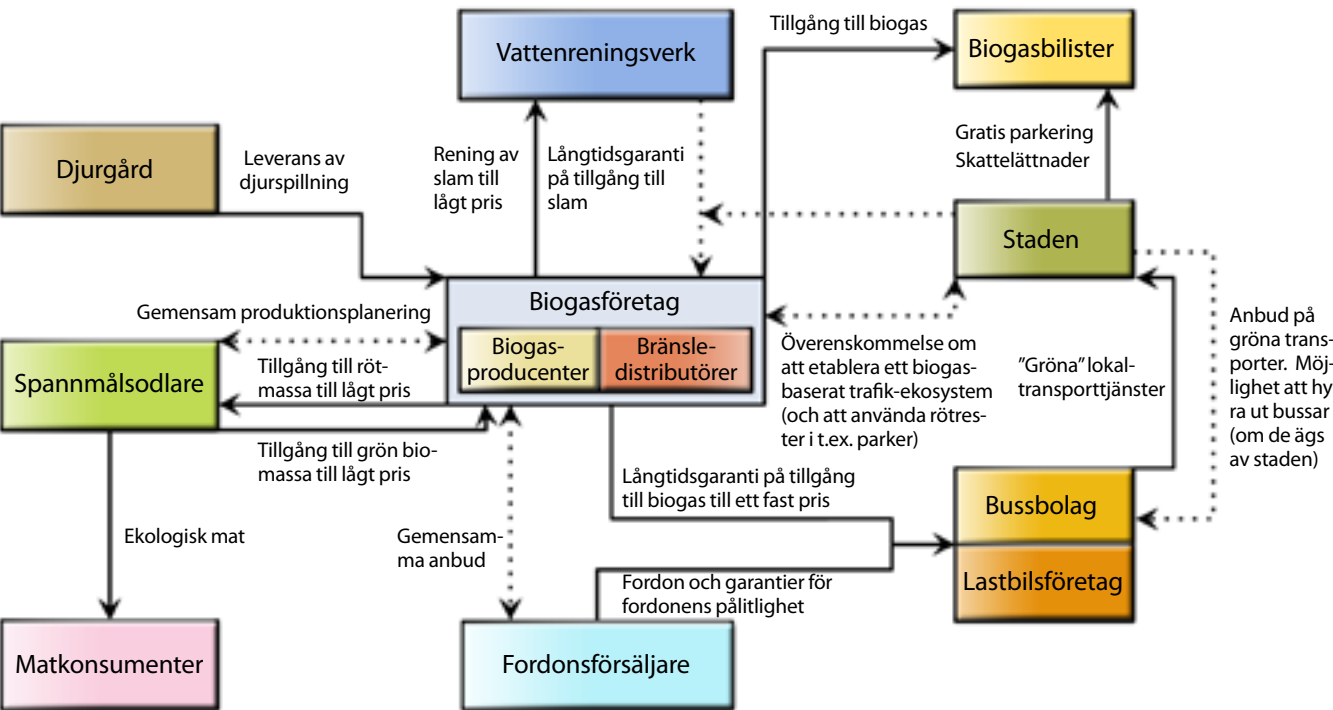
Den stora skillnaden mellan en traditionell värdekedja och ett hållbart industriekosystem är kretsloppet: i det hållbara industriekosystemet samverkar de individuella delarna med varandra åt båda hållen, en kontrast till ett traditionellt system där riktningen vanligtvis är enkel.

– När det gäller biogas innebär det att raffinaderiet, själva biogasföretaget, är insatt i hur de parter som förser dem med råvara, det vill säga bönder som kan sälja dynga och spannmål måste ha garantier för att det man odlar köps, annars kan de inte lägga om produktionen. På samma sätt som raffinaderiet måste ha garantier för att de får råmaterialet. Och raffinaderiet kan igen förse bönderna med fördelaktigt prissatt rötmassa som de kan använda som gödsel, då finns redan där ett kretslopp där båda parter har nytta av varandra som är mer än bara köpare och säljare.

– En av svårigheterna med att sätta igång en storskalig biogasproduktion är att det inte är ekonomiskt hållbart att satsa på en individuell komponent, man måste göra en koordinerad satsning på ett helt system av leverantörer och användare av de olika biprodukterna.

– Industriekosystemen handlar om att ordna verksamheten på ett för systemet så hållbart sätt som möjligt: flödet av råvaror och produkter samordnas så att alla som samverkar i systemet har nytta av varandra och möjligast mycket av det som skapas i olika processer används effektivt. Det betyder att huvudprodukten hittar till konsumenten och att biprodukter kan återintroduceras till kretsloppet.

– Om man igen tar biogas som exempel innebär det att man måste förstå villkoren för produktion och villkoren för konsumtion, som vil-

En viktig del i planeringen av ett hållbart ekosystem är att gå igenom den totala bilden av logistiken. Anastasia Tsvetkova doktorerar i industriell ekonomi den 12 december.

ka mängder som måste produceras och säljas för att produktionen ska ge avkastning. Och man måste också känna till kostnadsvillkoren för att, säg ett lokaltrafikbolag ska kunna tänka på att konvertera sin dieseldrivna bussflotta till en biogasdriven bussflotta. Lokaltrafikbolaget behöver vara säkert på vad gaspriset är en lång tid framöver och man måste veta att gas finns att tillgå.

För att ett lokaltrafikbolag ska konvertera till biogas behövs det dessutom att man bygger ut infrastruktur: en eller flera tankningsstationer för bussarna, och med stationerna logistiken för att få biogasen från producenterna till tankningsstationerna. När man har en infrastruktur och logistik på plats kan man se om man har förutsättningar att expandera. Man måste komma ihåg att för att en verksamhet verkligen skall vara hållbar måste den också vara lönsam, det räcker inte att den är miljömässigt och socialt hållbar.

– Ett hållbart industriekosystem innebär att man har goda relationer med alla delar i systemet – så att de olika delarna litar på varandra och känner ett helhetsansvar för systemet. I Sverige har man lyckats bra med att få det här ekosystemet för biogas att fungera i lokaltrafiken.

Varför fungerar motsvarande inte i Finland?

– En del av min tes är att ett komplext system som fungerar på ett ställe inte nödvändigtvis gör det på ett annat ställe.

– Varför biogasbussarna inte fått fotfäste i Finland beror på kulturella skillnader på ett praxisplan. De miljömässiga omständigheterna borde nämligen vara rätt lika. Det är kallt hälften av året, och så vidare. Samhällets organisation liknar också varandra. Men det verkar som man i Sverige, generellt, är mindre misstänksam och mera villig att testa och införa nya system.

Vad skiljer produkttänkandet från ekosystemtänkandet?

– En ofta citerad fras är att man i dagens värld inte längre tävlar i produkter utan i ekosystem. Jag har försökt se på vad det betyder på en mera konkret nivå, det vill säga vad betyder det för individuella företag.

Hur gör man då för att övergå från det ena till det andra: ändrar man på någon del och hoppas att hela ekologin förändras, eller måste man göra den där stora satsningen som du talade om nyss, det vill säga designa och bygga hela systemet från grunden?

– Ingen enskild del skapar ett helt system, men vice versa också: de flesta system är inte så rigida att de inte skulle tåla att en del fungerar dåligt.

– Men i utformningen av dessa ekosystem är ett av de återkommande problemen att individuella företag inte har en tillräcklig förståelse för sin egen del i kedjan. Det innebär också att det enskilda företaget inte inser sin potential och hur man kan dra nytta av systemet genom att få systemet att fungera bättre som en helhet. Man måste förstå att ens intressen och ansvar inte begränsar sig till sin egen individuella verksamhet. ♦

De hundraåriga konstruktionerna rasar samman

Första världskriget inleddes för hundra år sedan och utkämpades i mer än fyra år. Det Osmanska riket rasade samman och segrarmakterna Frankrike och Storbritannien drog upp de nya gränserna i Mellanöstern. Dagens Syrien var en av staterna som konstruerades vid ritbordet och etablerades i det som kallas Sykes-Picotfördraget. Sedan den arabiska våren inleddes i december 2010 har de gränserna satts på undantag. Grupper som ISIS och Hizbollah rör sig över gränserna som om de inte fanns och Syrien hotas att bli uppdelat.

TEXT: MARCUS PREST

Den första tanken för ett reportage är att resa till Beirut för att intervju västvärldens mest kända Mellanösternkorrespondent Robert Fisk som bott i staden sedan 1976. Samtidigt tänker vi oss att intervju syrier som flytt undan kriget. Genom intervjun med Fisk och intervjuerna med flyktingarna vill vi göra en historisk koppling mellan utgången på första världskriget, den arabiska våren och kaoset i Syrien och Irak. Vi är undertecknad och Osama al-Aloulou.

Medan vi planerar resan får Osama dubier. Osamas dubier beror på att terrorgruppen ISIS utbredning. Osama anser att det finns en kidnappningsrisk som inte är helt obetydlig.

– Vi kan resa till Beirut, inga problem, det är en fin turistort. Men ska vi köra omkring i Libanon, särskilt i norra Libanon och intervju folk kan vi försätta oss situationer som är svåra att överblicka, säger Osama.

– Dessutom är en vecka för lite tid att göra det ordentligt. Och i södra Libanon är det bättre om jag inte visar mig.

♦ ♦ ♦

Osama al-Aloulou är en delorsak till att göra hela reportaget. Han är från Aleppo i norra Syrien. Jag får lov att tro på att han har bättre koll på

läget än jag. Han har bott i Finland i tre år. Han har en magister i samhällsvetenskap från Östra Finlands universitet. Han flyttade till Åbo hösten 2013 och studerar nu vid magisterprogrammet för mänskliga rättigheter vid Åbo Akademi. När han säger att det är bättre att han inte visar sig i södra Libanon beror det på att shiitiska Hizbollah kontrollerar området och att han själv har en sunnimuslimsk bakgrund.

Under sina tre år i Finland har Osama rest tillbaka till Aleppo ett antal gånger och spenderat månader där för att försöka få ut sina föräldrar och sina bröder och systrar. Under de senaste åren har situationen i Syrien och Aleppo gått från usel till katastrofal. Nyheterna vittnar om fruktansvärd brutalitet mot civilbefolkning och bland de stridande parterna. Senast Osama var i Syrien var förra december till januari. Under den vistelsen hade islamisterna etablerat sig i Aleppo. Osama deltog i ett möte mellan den Fria syriska armén och islamisterna. Mötet organiserades av Osamas vän som är en av befälhavarna i den Fria syriska armén. Den Fria syriska armén och civilbefolkningen i Aleppo var redan då hårt trängd av Assads trupper.

Islamisterna som hade börjat strömma in och fortfarande strömmar in i Aleppo består av syrier som stridit mot amerikanerna i Irak, folk från Syriens grannländer, och även första och andra generationens flyktingar som anlänt från västeuropeiska- och de nordiska län-

derna. Islamisterna kommer också Afghanistan, Pakistan och Tje-tjenien. Osama har sett finländska somalier i Turkiet på gränsen till Syrien, och en i Aleppo som han hälsade på men det var allt.

Islamisterna är betydligt bättre stridsutbildade än rebellerna i den Fria syriska armén. Detta tack vare krigserfarenhet och utbildningsläger. Osama, som själv undvikit militärtjänst i den syriska armén genom sina universitetsstudier, säger att hans bröder gjort två års värnplikt utan att hålla i ett gevär. Påfallande många av de som var en del av den sjungande revolutionen, så som upproret började, möter nu stridsvagnar, helikoptrar och attackflyg dåligt beväpnade och utan att veta hur man organiserar sig. Med islamisterna kom vapen och kunskap och extrema islamistiska idéer.

Osama och hans vän, befälhavaren i den Fria syriska armén mötte i januari islamisterna i ett kontor i en hemlig vapenfabrik utanför Aleppo. Efter inledande samtal om hur läget stod, strategier och direkt praktiska saker svängde samtalet in på framtiden. Den äldste av islamisterna frågade Osama, ”du som varit i Finland”, hur han tänkte sig att Syrien skulle se ut efter Assad. Osama svarade att det inte spelade så stor roll för honom exakt hur en regering är komponerad bara det blir en stat där alla är inkluderade oberoende av etnicitet och religiös inriktning. Det blev knäpptyst i kontoret.

Khaldon al-Nabwani. Syrier, filosof. Föreläser vid Sorbonne-universitetet i Paris.

Ziad Majed. Libanes, statsvetare. Föreläser vid American University i Paris.

Elias Warde. Syrier, kärnfysiker, energiminister för syriska övergångsregeringen. Föreläser vid Paris-Sud XI-universitetet i Paris.

Salam Kawakibi. Syrier, vice verkställande chef och forskningschef för Arab Reform Initiative stationerad i Paris.

”Vad?”, frågade den äldste islamisten. ”Vad är det här för idéer? Har de hjärntvättat dig med sin så kallade demokrati?” ”Jag är bara för att alla ska räknas som likvärdiga”, svarade Osama.

– Det blev inget mer samtal, bara förstämning, min vän befälhavaren som lugnade ner islamisterna och några avslutande artigheter, säger Osama när vi sitter och pratar i ett somrigt Åbo.

– Vi gick alla åt varsitt håll, jag tillbaka till mitt hem i Aleppo.

– Men kan du tänka dig de här människorna? Just de här hade aldrig ens varit i Mellanöstern förut, ännu mindre i Syrien. De här var alla födda i Europa. Och de kommer och beter sig på det här sättet. Kräver att vi inför den galnaste versionen av sharialag och allt annat som de kommer med.

– Slutade det där? frågar jag.

– Nej. Någon timme efter att jag kommit hem ringde min telefon. Det var min vän befälhavaren. Han sade att han satt i bilen utanför vårt hus. Han bad mig packa mina saker, han skulle köra mig till gränsövergången till Turkiet.

– Varför det?

– Därför att islamisterna hade bestämt att de skulle föra bort mig.

♦ ♦ ♦

Khaldon al-Nabwani. Foto: Marcus Prest

Då vi inte heller får tag på Robert Fisk bestämmer vi oss under sensommaren för att resa till Paris. Enligt Osama är Paris det bästa stället att träffa prominenta syrier i exil – människor som haft ett finger med i den arabiska våren och upproret mot Assad. Under sensommaren skaffar Osama fram kontakter och förhandlar om möten. Vi reser i slutet av oktober. Vi träffar vårt första intervjuobjekt **Khaldon al-Nabwani** i hotellobbyn några timmar efter att vi landat.

Khaldon al-Nabwani

Khaldon al-Nabwani föreläser på Sorbonne-universitetet och har gett ut böcker på arabiska om den syriska situationen. Han intervjuas ständigt av al-Jazeera och den franska televisionen.

” Jag har klasskamrater som jag växte upp med som nu begär de hemskaste gärningar. Det är omöjligt att fatta att vi alla suttit i klassrum och varit oskyldiga barn. Men propagandan på båda hållen dikterar att man måste döda innan man själv blir dödad.

– Den arabiska våren var en dröm, säger al-Nabwani. Nu är det en mardröm. Jag hoppas fortfarande att den energi som satts igång kan leda till något gott, men jag tror att vi får vänta i tio, tjugo år tills vi har något som kan kallas bra. När man ser hur regimen och ISIS betar sig – det har för mig varit omöjligt att tro att sådant här våld kan förekomma. Jag har klasskamrater som jag växte upp med som nu begär de hemskaste gärningar. Det är omöjligt att fatta att vi alla suttit i samma klassrum och varit oskyldiga barn. Men propagandan på båda hållen dikterar att man måste döda innan man själv blir dödad.

Al-Nabwani säger att han finner lite tröst i att ha studerat den franska revolutionen. Han säger att den arabiska våren inte var en plötslig autonom händelse, ett event som åstadkom en genomgripande förändring.

propaganda. Han samlade ihop sin armé som man samlar ihop en *flash mob*, övermannade en pumpstation och ledde oljan till egna pråmar som mötte Okahs egen oljetanker som väntade ute på havet. Och han hade ett bolag som sålde vapen till hans egna trupper.

– Okah var först med att fullt ut utnyttja den revolutionära potentialen i de nya medierna.

Har du ett särskilt intresse för Mellanöstern, eller finns det en annan orsak till att du använde Turkiet som miljö i Deep State?

– Jag har varit i Turkiet och jag har blivit uppmärksam på Deep State (staten i staten, red.) och AKP (Rättvis och utvecklingspartiet, red.). Det som kallades Deep State har besegrats, men det verkar som om AKP har sin egen stat i staten nu.

Vad är det viktigaste sociala medier har ändrat i relationen mellan auktoritära regimer och folket de regerar över?

– Genom sociala medier kan folk se hur livet levs på andra håll i världen och genom de bilderna se att ett annat liv är möjligt. Och de kan inte bara se dessa andra liv, de kan också ta kontakt med dem, och med varandra.

– Den arabiska våren var ett uppror, eller början till en revolution. De arabiska folken har väldigt länge haft en beställning på en revolution. Men ingen, vad jag känner till, förutsåg att den skulle ske som den skedde. Det plötsliga händelseförloppet gör att det går rykten om att revolutionen är resultatet av en konspiration från väst. Men jag tror inte på konspirationsteorierna. Det var tid för en revolution.

Hurdana är konspirationsteorierna?

– Syriens president **Bashar al-Assad** påstår att hela den arabiska våren är iscensatt från väst, att väst försöker förstöra de arabiska samhällena. Men vi som vet hur det såg ut och ser ut, vet att någonting måste hända.

Vad är det ni såg?

– Regionen styrs av diktatorer. Den allmänna levnadsstandarden är usel. Vi har inte frihet att prata och tänka fritt. Vi kan inte forma våra egna liv. För mig är mitt hemland Syrien som ett stort fängelse.

– Det är viktigt att påpeka att alla länder som deltog i den arabiska våren inte ser exakt likadana ut. Men i alla länder kring Persiska viken bubblar möjligheten till en fullskalig revolution. Länderna har alla problem så som dålig eller ingen genomskinlighet i administrationen, korrupta och brutala myndigheter, och inte alls samma levnadsstandard som till exempel den i väst.

– Men främst av allt är det bristen på värdighet som ansätter oss. Vi lever inte som människor. Vi har behandlats som djur sedan vi föddes. För att bli människor måste vi göra revolution. Vi har ingen tradition av upplysning och demokrati och vi måste skaffa oss en sådan. Men den absoluta majoriteten av muslimerna i området är inte extremister. Och de måste nu ställa väldigt hårda frågor angående sin egen religion.

al-Nabwani säger att de första sex månaderna av den syriska revolutionen var hoppfulla. Men att det finns en klar skiljelinje efter dessa sex månader. Det var då mardrömmen började.

– Som sagt kan man få lite tröst om man tittar på den franska revolutionen – förändringen till demokrati var inget som skedde över en natt. Och den franska revolutionen lever fortfarande. Förra året blev det möjligt för par av samma kön att gifta sig i det här landet. Det är i den franska revolutionens anda. Det var också i franska revolutionens anda att ge kvinnor rösträtt. Vad jag menar är att det är en process som fortgått sedan den startade. Den tanken ger mig hopp, att det inte är över. Även om vi nu befinner oss i en mycket mörk period. Men den egentliga arabiska våren kanske fortfarande ligger framför oss.

– Men just nu är det en mardröm. Syrier dödar syrier. Massor av offer. En helt otrolig situation. ▶▶

– Det finns modeller för hur man skapar revolutioner. Kolla de serbiska aktivisterna Otpor och den politiske teoretikern **Gene Sharp** som skrivit boken *From Dictatorship to Democracy*.

– Auktoritära makter är nu väl medvetna om farorna och kan motverka hot som riktas mot dem genom sociala medieplattformar enklare än för några år sedan. Men på det hela taget är det mycket svårare för dem att upprätthålla ett monopol på kommunikationer som i Sovjetunionen. Kineserna har spenderat en massa pengar och möda på att skapa den stora kinesiska brandväggen, som har en instruktionsbok på 400 sidor, men den brandväggen är så porös att vem som helst som verkligen vill kommer igenom den.

Har den mobila digitala teknologin och sociala medieplattformar gjort det svårare att skriva handlingsdriven fiktion?

– Well, tänk dig favoritögonblicket i en valfri klassisk thriller, och tänk dig sedan att hjälten kunde ringa upp vem som helst, eller att hjälten kunde kolla upp Wikipedia, eller ta reda på sin exakta position via Google. Det finns vissa typer av spänning som inte går att konstruera längre. Man måste bli van med tanken att helt vanliga

♦ **FÖRSTA VÄRLDSKRIGET:** I Mellanöstern utkämpade de allierade och centralmakterna första kriget främst för eller mot Osmanska riket, som själv var en av centralmakterna. Många av de fenomen som är aktuella idag har en motsvarighet under första världskriget. Tyskland försökte till exempel instigera ett *ji-had*, ett heligt muslimskt krig mot engelsmän och fransmän medan både Frankrike och Storbritannien försökte få araberna att revoltera mot turkarna bland annat genom att appellera till arabisk nationalism och till en panarabisk revolt. Uppdelningen och konstruktionen av Mellanösterns stater hör också till stor del ihop med utgången av första världskriget och Sykes-Picotfördraget. Akten fick sitt namn av den franske diplomaten **François Georges-Picot** och britten **Sir Mark Sykes**. Sykes-Picotfördraget gjordes bakom ryggen på araberna och är fortfarande en källa till bitterhet i Mellanöstern.

♦ **ARABISKA VÅREN:** En serie protester och revolter som inleds i december 2010 och spred sig över den arabiska världen. Verkningarna har främst synts i Egypten, Jemen, Libyen, Syrien, Tunisien, och även i Algeriet. Protester har även utspelats i tio andra arabiska länder. Protesterna har ofta organiserats över sociala medier, både för att samordna människor men också för att dokumentera och sprida bilder på myndigheternas övergrepp. Den optimistiska tonen i inledningen av den arabiska våren har ebbat ut nästan överallt, förutom i Tunisien där man ordnat kontrollerade val.

♦ **ISIS, ISIL, IS ELLER DA'ISH:** En extrem sunni-islamistisk rebellorganisation som härstammar ur terrornätverket al-Qaida. ISIS består av sammanslagningar av olika terror- och rebellgrupper i Irak och Syrien och fick internationell uppmärksamhet i januari i år och blev allmänt känd i somras. ISIS står för Islamic State of Iraq and Syria (ibland också ISIL: Islamic State of Iraq and the Levant). ISIS är beryktade för sin bestialitet, etniska rensningar, massavrättningar och spektakulära tortyrmord som man filmar och lägger ut på internet. ISIS antas främst vara sponsrat av Qatar och Saudiarabien som en sunnimuslimsk insats i maktkampen om Irak och Syrien. Även Turkiet har låtit ISIS använda landets territorium och annars heller inte gjort något för att motverka ISIS framfart. ISIS har deklarerat att man är ett kalifat och kalifen är **Abu Bakr al-Baghdadi** och hävdar auktoritet över alla muslimer i världen.

Deep State

Den amerikanske författaren **Walter Jon Williams'** roman *Deep State* kretsar kring ett turkiskt folkuppror organiserat över sociala medier. Boken publicerades samma dag som de över Facebook organiserade demonstrationerna på Tahiri-torget i Egypten började.

Använde du de iranska valprotesterna under 2009–10 som en model för upproret mot den fiktiva turkiska juntan, eller hitta du din förebild någon annanstans?

– Jag hade kommit långt i skrivandet av romanen när protesterna i Iran bröt ut. I själva verket var jag rädd för att jag skulle tvingas kasta romanen i papperskorgen när jag såg scener ur den utspelas på TV medan jag skrev. Som tur kunde jag göra vissa justeringar i handlingen och fortsätta skriva.

– Om det finns någon verklig förebild för romanen skulle det i så fall vara **Henry Okahs** karriär, han antas ha varit ledare för Emancipation of the Niger Delta (MEND). Okah använde sociala medier för att organisera attacker på mål i det oljerika deltat, och för att skapa

Walter Jon Williams

människor har tillgång till en massa information.

– Men frågan är om den informationen är användbar? Hur exakt är den? Hur djupt är den begraven i myller av annan information, reklam, eller nonsens. Och är det *the bad guys* som planterat informationen, eller någon galning som lever i sin egen fantasi-värld? De här ger helt nya möjligheter.

– I *This Is Not a Game* (romanen innan *Deep State*, red.) lät jag hjältninnan *crowdsourca* sin flykt från ett främmande land. Helt okända människor hjälpte henne ta sig ur landet! Och det gjorde inte scenerna mindre spännande. Hon tvingades välja om hon kunde lite på folk, och fysiskt ta sig ut från en farlig situation längs en väg som hon inte själv varit med om att bereda.

– Man kan vara en tuff cyberkrigare men fysiskt är man en nörd med laptop som sitter på Starbucks och är lika sårbar som vem som helst för rädsla, hot och fysisk fara. ♦

– Men är det inte en överdrift att säga att det är en mardröm?, bryter Osama in.

Khaldon Al-Nabwani sitter tyst och tittar på Osama.
– Libyen befriades från Gaddafi, Tunisien är på god kurs? försöker Osama.

– Det är sant att Tunisien ordnade val och det gick bra, säger al-Nabwani. Men det är det enda hoppfulla. Om du studerar historien och ser på vad vi nu har, då kanske man måste välja att se glaset som halvtomt eller halvfyllt. Men, åh, den här tiden är mycket mörk. Jag är först och främst syrier. Det finns ingen annan möjlighet än att se det fruktansvärda mörkret som nu ligger över oss.

– Men om man ändå ska försöka hitta något annat ljust är det att araberna i gemen är stolta över att ha gjort uppror. Från och med nu går det inte att prata om araberna som ett passivt folk. Den här revolutionen möjliggjordes delvis genom revolutionen av kommunikationer, det vill säga sociala medier och den mobila digitala teknologin. Demonstrationerna i Egypten organiserades över Facebook. Det är en mycket viktig aspekt. Före den digitala revolutionen hade vi tre, fyra kanaler i Syrien, helt och hållet kontrollerade av regimen. Internet bröt upp en vägg i fängelset. Jag anser att vi nu också har en sexuell frihet vi inte haft förut. På gott eller ont har det skett en mental förändring.

– Och även den egyptiska revolutionen var till en början en revolution utan blodsspillan. Men regimen som nu styr, alltså regimen som gjorde militärkupp efter folkomröstningen som demokratiskt röstade in muslimska brödrskapet, är till och med värre än Mubarak.

Hur ser du på Syriens och regionens framtid nu efter att den arabiska våarden förbytts i något annat?

– USA, Ryssland, Saudiarabien och Iran spelar ett spel som gör mig mycket orolig för Syrien.

– Men förde den arabiska våren mycket positivt med sig också? frågar Osama.

– Låt oss se: Egypten, skulle inte tro det. Syrien; nej. Yemen; nej. Libyen; nej. Både Syrien och Libyen är just nu i inne i särskilt farliga faser. Kommer Syrien att delas upp? Det finns länder som understöder etniska grupper för att splittra landet. Tunisien är det enda positiva.

” Men jag är orolig för vad deras intellektuella säger. Det de säger låter farligt. De är mycket koncentrerade på sin etniska identitet. De kommer att stänga ute araberna på samma sätt som araberna stängt ute dem. Min personliga åsikt är att jag inte tycker om ett land som bygger hela sin identitet, sin nationalitet på det här sättet, det vill säga en stram uppfattning om vem som räknas.

Hur ser du på kurdernas kamp – är du till exempel för eller emot ett Kurdistan?

– Vad som väger för ett Kurdistan är att under Assad har kurderna inte fått tala sitt eget språk, de har inte fått säga vem de är, många av dem har helt förlorat sin krudiska identitet, de har lidit mycket.

– Men jag är orolig för vad deras intellektuella säger. Det de säger låter farligt. De är mycket koncentrerade på sin etniska identitet. De kommer att stänga ute araberna på samma sätt som araberna stängt ute dem. Min personliga åsikt är att jag inte tycker om ett land som bygger hela sin identitet, sin nationalitet på det här sättet, det vill säga en stram uppfattning om vem som räknas. Det är på samma sätt som Israel. Eller arabisk nationalism. Jag är för ett öppet samhälle.

Här bryter Osama in:

– Vad menar du då? Vad ska ett land vara?

– Det ska inte konstrueras på något sådant som etnicitet eller religiös inriktning, svarar al-Nabwani.

– Ett land ska bygga på en idé om aktivt medborgarskap. Att vara medborgare. Här i Frankrike kan jag vara den jag är utan att jag i lagen utesluts från något alls trots att jag inte är född fransman, jag behöver heller inte uppge någon religiös tillhörighet.

– Du var med i det syriska nationalrådet, varför lämnade du det? frågar Osama.

– De islamistiska medlemmarna dominerade totalt. Det var en dålig situation. Och nu är det där rådet som gott som dött.

♦ ♦ ♦

Vi sitter på hotellrummet och tittar på franska statstelevisionen. Kra-valler i Calais i TV-nyheterna. Papperslösa från Nordafrika men även Syrien försöker kasta sig på lastbilar för att komma till England där villkoren för asylsökande är bättre. David Cameron säger att England gör allt för att hjälpa de franska myndigheterna: man har skickat 15 kilometer taggtrådsstängsel, som blivit kvar efter NATO-toppmötet. Marie Le Pen skyller oroligheterna på de alltför generösa engelska villkoren för asylsökande.

Det finns aspekter i Osamas egen situation som nuddar vid de desperata människor vi ser på TV. Hans bröder och systrar är fortfarande kvar i Aleppo. Hans föräldrar lyckades få komma till Turkiet efter mycket manövrerande. Och oron: under sensommaren var Osama ängslig i flera dagar efter att han på nyheterna hört att en flygbomb exploderat på ett torg alldeles i närheten av deras hus. 38 människor hade dött. Oklart hur många skadade och lemlästade. Det blev senare klart att ingen ur Osamas familj drabbats. Det är den ständiga otryggheten som går åt honom. Inte bara vad gäller hans familj, utan också vad gäller hans utlämnadhet och myndigheters godtycke. Det gäller även hans tillvaro som studerande vid Åbo Akademi. Innan vi reste var han nervös över att han inte fått besked om ifall hans uppehållstillstånd förnyas eller inte, trots att han har studieplats och att allt borde vara helt i sin ordning.

Osamas uppehållstillstånd gick ut den femtonde juni. Han hade ansökt om att få förnya det sedan dess och fick en tid till polisinrättningen i Åbo den femtonde augusti. Polisinrättningen i Åbo är ökänt usel i sin behandling av immigranter. Vid polisinrättningen i Åbo dög inte krig i hemlandet som skäl till att han inte hade pengar för ett års vistelse på kontot, det vill säga 6 720 euro. Han kunde inte gärna be sina för-

äldrar om dem då de var på flykt. I Joensuu, när han bodde där, hade den förklaringen accepterats som skäl till att inte ha pengarna. Men inte i Åbo. Osama lånade pengar av vänner och fick ihop den nödvändiga summan.

Tre veckor före resan gick han varje dag till polisinrättningen och frågade om hans tillstånd behandlats. Inga besked. Veckan innan vi reste fick han ett jakande besked om ett års uppehållstillstånd på en pappersblankett. Då beställde vi resan till Paris. Men när Osama frågade vid polisinrättningen om när han får det officiella plastkortet med uppehållstillståndet var svaret att de inte visste så noga.

”Kanske den här veckan, kanske nästa vecka.”

”Men kan jag resa utan kortet?”

”Det skulle vi inte rekommendera.”

”Men då måste jag få kortet den här veckan, Åbo Akademi har ju redan beställt flyg, bokat hotell.”

”Jag skulle inte rekommendera dig att resa”, svarade man på polisinrättningen, ”franska myndigheter kommer nog att förhöra dig och inte släppa dig från flygfältet om du kommer med bara det där pappret.”

Fredagen innan vi reste (vi reste på en måndag) kom äntligen kortet. I Joensuu tog motsvarande ärende två veckor från ansökan till kort i handen. När Osama nämnt att det bara tar två veckor i Joensuu var svaret att Joensuu är Joensuu, som om det vore ett annat land. I Åbo tog ärendet fyra månader från kontakt till uppehållstillstånd i hand.

♦ ♦ ♦

Ziad Majed

Ziad Majeds kontor vid American University ligger på en innergård i ett litet betongkomplex bakom en kyrka mitt i centrala Paris.

Ziad Majed är libanes. Han föreläser i statsvetenskap. Han skriver regelbundet för franska och libanesiska tidningar. Hans senaste bok heter *The Orphan Revolution* – en text om den syriska revolutionen, hur saker utvecklade sig till det kaos Syrien nu är. Hans doktorsavhandling behandlar Irak som startskottet för den nu pågående konflikten mellan shia- och sunnimuslimer. Han reser regelbundet till Libanon för att organisera politiska aktiviteter. ►►

Läkare utan gränser

Minja Vesterlund befinner sig i Jordanien, i staden Al Ramtha där Läkare utan gränser har ett kirurgiskt program för att hjälpa syrier som skadats i krig. Hon delar sin tid mellan Al Ramtha-sjukhuset och närbelägna flyktinglägret i Zaatar, som vuxit till att bli världens näst största flyktingläger och där Läkare utan gränser har ett postoperativt sjukhus för syriska krigsskadade patienter. Minja Vesterlund är Åbo Akademi-utbildad psykolog.

Vad går ditt jobb ut på?

– Psykologisk vård är en viktig del av vår service. Patienterna har generellt upplevt flera svåra psykologiska trauman. De kan ha sett familjemedlemmar och vänner dö, mist sina hem i bombningar, ha svåra fysiska skador, och de har ofta sett människor skadas och dö.

Psykologiskt stöd och samtalsterapi hjälper patienterna att leva vidare. Vi ordnar också stödgrupper för patienter och anhöriga. För barnpatienterna, som har lika allvarliga skador som de vuxna, till exempel dubbelamputering av benen, har vi särskilda stödgrupper.

– Självt är jag ansvarig för de psykologiska programmen både i Al Ramtha-sjukhuset och sjukhuset i flyktinglägret Zaatar. Jag utbildar, ger råd och handleder våra psykologer, jag ger psykologiskt stöd för de särskilt utmanade patienterna, och jag utbildar och fungerar som konsult för den medicinska personalen i psykologiska frågor. Jobbet innebär mycket koordinering mellan våra olika avdelningar eftersom patienterna behöver stöd på många olika nivåer. Utöver allt detta möts jag också dagligen av extra uppgifter. Ibland sitter jag och lugnar ner ett ängsligt barn före en operation, ibland hittar jag på aktiviteter till en patient som är i isoleringsrummet på grund av svåra infektioner.

Hur skulle du beskriva omständigheterna du jobbar i?

– Kriget har enligt FN 6,4 miljoner syrier lämnat sina hem och 2,9 miljoner som flytt sitt land. Hälsovården inne i Syrien har kollapsat.

I länderna runt Syrien blir trycket att möta behoven av den ökande flyktingmängden också hela tiden högre.

– På de sjukhus där vi arbetar ser vi att syrierna har enorma behov av sjukvård både för akuta skador och kroniska sjukdomar. Det finns också stora behov för psykisk vård. De flyktingar som lämnar sina hem har ofta varit tvungna att lämna sin egendom, så de ekonomiska och sociala behoven är också betydande.

Du har tidigare jobbat för Läkare utan gränser i Papua Nya Guinea – vad gör jobbet med nödstillda med dig?

– Jag har alltid reagerat starkt på orättvisor, samtidigt som de gett mig en stark känsla av maktlöshet och frustration. Maktlöshet av att inte kunna göra något för de utsatta. Då jag var 17 år åkte jag som utbyteselev till Ecuador. Det var första gången jag själv upplevde ett samhälle där människor inte hade en sådan social service som i Finland. Under samma period hörde jag för första gången om Läkare utan gränser i samband med att de vann Nobelpriset 1999. Jag tyckte att jag fullt ut kunde relatera till deras verksamhet och principer. Ända sedan dess hade jag i sikte att få jobba för organisatio-

nen. Jag är otroligt glad över att jag förverkligade den drömmen. Trots att jobbet är emotionellt tungt och trots att jag jobbar mera än någonsin tidigare i mitt liv är jobbet väldigt belönande.

– Det ligger alltså definitivt en självisk komponent i humanitärt arbete – och det är okej så länge som den komponenten inte växer sig alltför stor.

– En överraskande konsekvens av detta arbete är en nyfunnen tacksamhet för att just jag fick födas i ett land som Finland. Då jag ser människor, särskilt kvinnor i min egen ålder, som inte ens nära på haft samma valmöjligheter, samma friheter och samma rättigheter som jag känner jag mig lyckligt lottad. Och så har jag en liten skuld känsla “Varför jag men inte hon?”

Hur länge har du varit där och hur länge kommer du att stanna i Al Ramtha?

– Jag har varit här i nästan två månader och skall stanna sju till. Sedan vet jag inte vart det bär av. ♦

Ziad Majed. Foto: Marcus Prest

Varför blev ditt stora forskningsområde Syrien?

– Jag blev intresserad av att läsa på om Syrien under 90-talet. Syrien hade och har en viktig regional roll. Jag var också intresserad av att skriva någonting eftersom alla som utomstående som skrivit om Syrien mest varit intresserade av Assad och glömt bort det syriska folket.

Med risk för att göra samma synd, kan du berätta lite om syriens nuvarande makthavare, Bashar al Assad?

– Bashar beskrevs till att börja med som en moderniserare, en som skulle orientera Syrien mot väst. **Tony Blair** beskrev honom som ”en av våra killar”. Även Frankrike trodde på honom.

– Bashars maktövertagande är andra gången i historien någon utför en monarki direkt ärvt makten, från far till son. Första gången det skedde var i Nordkorea.

– Bashar ärvde makten som 34-åring. Konstitutionen stipulerar att presidenten måste vara minst 40 år gammal. Det löste regimen med att modifiera konstitutionen, som är Syriens viktigaste text. Sammanträdet där konstitutionen modifierades för att göra Bashars maktövertagande möjligt tog tolv minuter.

– Konstitutionen förutsätter också att presidenten ska ha militär bakgrund. Bashar har ingen sådan men han utnämndes i förbifarten till överste.

– Det fanns några hoppfulla tecken på att saker och ting kunde vända år 2000 – han hade ju inte blod på sina händer ännu då.

Berätta om de händelser år 2000 som kallas Damaskusvåren.

– Man kan säga att den började med att 99 syriska intellektuella krävde att censuren upphör. Syrien hade lytt under nödlagar sedan 1963. Syriens militärtribunaler, vars beslut inte går att ifrågasätta, hade hand om allt. Mellan 1970 och 2000 hade Syrien 10 000 politiska fångar. För att förstå vad en del av spänningarna idag beror på är det värt att notera att under 1980-talet blev det muslimska brödraskapet värst behandlat i de syriska fängelserna.

– Men tillbaka till Damasakusvåren: de 99:s initiativ ledde till att folk spontant började samlas för att forma forum där man diskuterade politiska och religiösa frågor. De bröt den långa tystnaden landet befunnit sig i. Det fanns en strimma av hopp då. Men under senare delen av året började regimen attackera dessa människor på öppen gata.

Man anklagade dem för att vilja göra Syrien till ett nytt Balkan. Bashar slog effektivt ner Damaskusvåren.

– Bashar vill inte ändra sig. Och kan heller inte. Efter Damaskusvåren pratade folk associerade till honom om det kinesiska alternativet.

Vad menas med det kinesiska alternativet?

– Att Syrien inte kommer att införa demokratiska reformer. Däremot gjorde man ekonomiska reformer, det vill säga privatiseringar, som omedelbart exploaterades av politiker, släkt och maffian kring Assad.

– Samtidigt som man privatiserade statlig egendom skar man ner i jordbruksbudgeten vilket var katastrofalt då det under åren 2008 och 2009 regnade väldigt lite. Det ledde till att två miljoner människor flyttade in i städerna.

Du sade att Bashar al Assad inte skulle kunna förändra sig även om han ville – vad menar du med det?

– Regimen är så rigid att demokratiska reformer genast skulle göra slut på den. Regimen är en mafia av affärsmän, säkerhetstjänster, familjemedlemmar, släktingar. Det är en klart avgränsad samling människor som kontrollerar rikedomarna och den politiska makten.

– Bashar själv har läst sin **Machiavelli**. Han är flexibel. Han förhandlar när det behövs, vilket kan överraska många, samtidigt som han helt bekymmerslöst låter mörda folk om det fungerar bättre.

Hur skiljer sig Bashar från sin far Hafez?

– Bashars farsa Hafez lyckades med att få hela världen att glömma det syriska folket och istället fokusera på honom. Han gjorde Syrien till en regional stormakt. Han invaderade Libanon. Han allierade sig med Iran. Han var vän med Saudiarabien. Han tog emot stöd från Sovjetunionen. Han förhandlade med **Kissinger**. Närhelst någon västerlänning blev kidnappad i Beirut var det med Hafez al-Assad man skulle tala för att få lös människan. Han blev Mellanösterns postlåda för internationella affärer.

– Hafez utgav sig för att vara palestiniernas vän. Samtidigt massakrerade han palestinier. Han påstod sig vara för en sekularisering då han massakrerade medlemmar ur det muslimska brödraskapet. Samtidigt byggde han religiösa skolor som undervisade i islam enligt hans specifikationer. Han låtsades vara anhängare av kvinnoaksrörelsen, och så vidare. ►► Artikeln fortsätter på sidan 26.

Sunni- och shiakonflikten går djupt

Den Europeiska inblandningen i Mellanöstern börjar under 1500-talet och var inte religiöst motiverad som korstågen, snarare var det fråga om realpolitik där olika parter stödde sina fienders fiender. Konflikten mellan sunni- och shiamuslimer går däremot tillbaka till 600-talet och blossar i modern tid upp i och med revolutionen i Iran 1979.

TEXT & FOTO: MARCUS PREST

Före första världskriget befinner sig det Osmanska riket, liksom imperierna Österrike-Ungern och Ryssland, i en situation där man försöker modernisera imperiet men med stora svårigheter då imperieidén inte bygger på den moderna nationalstatens grunder, det vill säga en klar uppfattning om ett folk och ett land.

Holger Weiss.

– 1908 väljer ungturkarna, radikala förnyare som då sitter vid makten i Istanbul, en klar osmansk linje samtidigt som man försöker hitta en kärna i sitt turkiska imperium, säger **Holger Weiss**, professor i allmän historia vid Åbo Akademi.

Den linjen leder senare till folkmordet på armenierna, assyrierna och de pontiska grekerna, som alla är kristna. Men nationalismen blir också en akut fråga för araberna – hur de ska förhålla sig till de moderna tankegångarna, eftersom de inte är turkar men nog lyder under turkiskt välde och behandlas som andra klassens invånare trots att de också är muslimer.

– Detta samtidigt som Storbritannien och Frankrike å ena sidan rör sig med nationalistiska idéer och å andra sidan samtidigt vill etablera sina egna intressesfärer i Mellanöstern.

När vi är framme vid 1920-talet och det Osmanska riket kollapsat har Storbritannien och Frankrike gått ut med oförenliga löften till höger och vänster. Man har också kört fast sig i idén att bejaka självbestämmanderätten hos alla olika folk.

– Problemet är att dessa folk inte bor så där snyggt på ett och samma ställe eller var för sig.

Hur långt tillbaka i tiden sträcker sig det europeiska inflytandet?

– Sedan 1500-talet har de europeiska stormakterna utkämpat en maktkamp i Mellanöstern som inte handlat om korståg som på 1000- och 1100-talet. Snarare har det handlat om klassisk realpolitik där man allierat sig med sin fiendes fiende.

– Korståg skulle jag inte heller vilja prata om nu även om det är ett begrepp som ibland nämns när väst gör någonting i Mellanöstern. Det finns inte ens en verklig korstågsretorik. Det skulle finnas kristna att skydda i området, och att skydda kristna var det stora skälet man angav för korstågen på 1000- och 1100-talen, för att sedan göra allt annat också, men skyddar kristna gör man inte nu.

Det här är den ena långa berättelsen. Den andra långa berättelsen handlar om områdena kring Persiska viken och Röda havet. Den handlar om den gamla dispyten mellan sunniter och shiiter, som före första världskriget grovt kan beskrivas som maktkampen mellan Osmanska imperiet som är sunni, och Iran som är shiitiskt. Fejden mellan sunni- och shiamuslimer går tillbaka till 600-talet. När **Muhammed** dog skulle en ny ledare för muslimerna utses. Ett

läger ville att den mest kompetente mannen skulle bli ledare, ett annat läger höll delvis med men krävde att den mannen dessutom skulle ha ett klart släktband till Muhammed. I striden som följde vann det första lägret som blev sunni och det andra lägret blev shia – som känt sig evigt förföljda och har varit i minoritet sedan dess. Globalt sett utgör shia tio procent av alla muslimer. Men i Mellanöstern är fördelningen annorlunda, i och med Iran.

Svante Lundgren.

” Teologiskt är al-Quaida och ISIS sunni och extremt anti-shia, kampen mot shiiterna är minst lika viktig som den mot västvärlden.

– Spänningarna mellan shia och sunni har då och då blossat upp, men den verkar ha accentuerats i och med revolutionen i Iran 1979 då shahen störtades och **Ayatolla Khomeini** blev ledare för landet. Då blev Iran en uttalat shiamuslimsk stat, i 35 år har man befäst sin shia-identitet. Men man ska också komma ihåg att det finns många konflikter som sunnimuslimerna har sinsemellan, säger **Svante Lundgren**, docent i judaistik vid Åbo Akademi.

– På vissa håll är det populärt att dra upp Sykes-Picot och den fransk-brittiska kolonialismen som orsaken till allt ont i Mellanöstern. Det man lätt glömmar är att den osmanska kolonisationen varade väldigt mycket längre. Enligt min åsikt väger den europeiska kolonisationsismen ganska lätt i jämförelse.

Vart hör ISIS, rent teologiskt, i den pågående konflikten?

– Teologiskt är al-Quaida och ISIS sunni och extremt anti-shia, kampen mot shiiterna är minst lika viktig som den mot västvästvärlden.

Varför tror du att ISIS lyckas tilltala unga människor över hela världen?

– Fram till modern tid skröt erövare med sin grymhet, man berättade vitt och brett om hur man slaktat, tagit slavar, och så vidare. Sedan dess har man snarast försökt dölja vad man gjort. Att ISIS nu återtagit den gamla linjen, det vill säga att skryta med hur grym man är, att göra sina bestialiteter så publika som möjligt, det är remarkabelt.

– De här bilderna lyckas på något sätt tilltala unga, främst män, som annars verkar ha tappat innehållet i sitt liv, att de nu har en roll att spela. Men hur just de här bilderna kan tilltala, är obegripligt. ♦

Regional maktkamp

Syrien är skådeplats för en maktkamp i Mellanöstern. De två främsta lokala makterna är Iran och Saudiarabien. Översikten är förenklad och fragmenterad och begränsar sig till några händelser per land från första världskriget och framåt. Områdets historia är extremt komplicerad och sträcker sig 5 000 år tillbaka till Mesopotamien.

TEXT: MARCUS PREST

IRAN: Det persiska riket har genom tiderna varit en av de dominerade makterna i Mellanöstern. 1907 delades landet upp av Storbritannien och ryska imperiet i en nordlig och sydlig zon, en del i vad som kallades The Great Game. Under första världskriget ockuperades Iran av Osmanska riket, ryska imperiet och Storbritannien. Storbritannien etablerade sig som drivande i Irans oljeindustri. Efter tjugio år under **Reza Shah** blev landet åter invaderat av Storbritannien och Sovjetunionen år 1941. År 1951 fick Iran en socialistisk folkvald regering ledd av **Mosaddegh**. När Mosaddegh nationaliserade landets oljeindustri blev British Petrol och Storbritannien utom sig. Storbritannien lyckades beskriva Mosaddeghs regering som kommunistisk och sälja idén om en statskupp till CIA som tillsammans med MI6 arrangerade Operation Ajax. Mosaddegh placerades i husarrest där han hölls till sin död. CIA hjälpte till att tillsätta **Shahen Pahlavi**. De sekulära vindar som blåst i Iran under Mosaddegh försvann i hatet mot shahen som var så avskydd att landet slöt upp bakom en auktoritär islamist som **Ayatolla Khomeini** – som återvände till Teheran från sin exil i Paris när shahen störtats under den iranska revolutionen 1979. Under shahens år vid makten tränade CIA den fruktade säkerhetstjänsten SAVAK samtidigt som man sålde mycket vapen till Iran, bland annat F-14 jaktplan som med sin kraftiga radar och sina långgräckviddsrobotar blev ett stort problem för Irak i kriget som började 1980 och höll på till 1988. I kriget mellan Irak och Iran stödde USA Irak (bland annat med satellitbilder på Iranska positioner). I Syrien stöder Iran **Assad**, både direkt och genom Hizbollah i Libanon som rör sig över gränsen för att strida mot ISIS.

IRAK: Nationen konstruerades av Storbritannien genom att sammanföra de osmanska provinserna Bagdad, Basra och Mosul efter att ha ”befriat” området från turkarna. Britterna installerade en sunnimonark även om landet främst är shiamuslimskt. Britterna gav Irak självstyre 1932. En statskupp 1958 gjorde slut på monarkin. Ett antal militärkupper följde. Baathpartiet tog makten 1968 men presidenten **al-Bakr** blev utmanövrerad av general **Saddam Hussein** 1979. Saddam Hussein försökte till en början etablera goda relationer med Ayatolla Khomeini i Iran men efter att Khomeini uppviglat till ett islamistiskt uppror även i Irak, genom att beväpna shiitiska och kurdiska rebeller och mordräder på baathpartister, förklarade Saddam Hussein krig mot Iran och inledde en fullskalig invasion. Kriget pågick fram till 1988 och krävde massiva mängder liv och åstadkom stor förstörelse i bägge länderna. Saddam Hussein, vars valde långt in på åttio-talet gjorde mycket för att sekularisera landet genom Baathpartiet, bytte inriktning under invasionen av Kuwait 1990 och började uppträda som hängiven muslim. Invasionen av Kuwait berodde på Iraks katastrofala ekonomi efter det åttio-talet långa kriget – Saddam ville åt Kuwaits oljefyndigheter. Det internationella samfundet reagerade kraftigt på ockupationen. USA med allierade förintade stora delar av den irakiska armén 1991. Den äldre **George Bush** lekte med tanken på ett minoriteternas uppror mot det sunnimuslimska Baathpartiet och Saddam Hussein. Shi-

terna och kurderna gjorde uppror men Bush drog sig undan och lyfte tillfälligt flygförbudet över Irak för att låta Saddam kväsa upprорот med blodiga metoder. År 2003 invaderade den yngre Bush landet och krossade Baathpartiet vilket ledde till att det bärande kitlet som hållit ihop landet försvann. Idag leds ett splittrat Irak av shiiter. Inbördesstriderna i landet beror, bland annat, på motsättningar mellan sunni- och shia-klaner. Den shiitiska regeringen är i krig mot ISIS medan sunnibefolkningen ibland stöder ISIS. Särskilt norra Irak befinner sig i kaos och gränsen mot Syrien existerar främst på papper.

ISRAEL: Grunden för nationalstaten Israel läggs av internationella zionister under 1800-talet. Den första vågen judar bosätter sig i Palestina 1881 efter att ha flytt förföljelser i Östeuropa. Under första världskriget utnyttjar Storbritannien judarna i kampen mot ottomanerna och lovar att ge judarna självstyre, trots att judarna 1918 utgör endast 11 procent av befolkningen. Mellan första och andra världskriget lyder Palestina under brittiskt mandat. En kvarts miljon judar flyr Europa under 1930-talet och bosätter sig i Israel. Efter andra världskrigets slut befinner sig britterna och judarna i konflikt. Den 14 maj 1948 utlyser **David-Ben Gurion** staten Israel. Den 15 maj anfaller Egypten, Irak, Syrien och Jordanien landet ”för att skydda Palestinierna” och Israel förlorar territorium men klarar av att behålla sin existens. Under de följande decennierna utspelas upprepade krig mellan Israel och de närliggande arabstaterna i vilka arabstaterna förnedras militärt. Israel ses av många arabstater och muslimer i Mellanöstern som en korsfararstat och som en symbol för västs förnedring av araberna – Israels behandling av palestinerna ses som en arketyp för detta. Israel och Syrien har legat i krig flera gånger under 1900-talet och Israel har bombat mål i Syrien även på 2000-talet.

JORDANIEN: Under första världskriget slog sig Jordanien fritt från det Osmanska riket och existerade mellan 1921 till 1946 som ett brittiskt protektorat (som Transjordanien). 1946 blev Jordanien en självständig stat. Under sexdagarskriget mot Israel 1967 ockuperade Jordanien Västbanken i Israel. Den palestinska befrielseorganisationen PLO blev stark i Jordanien och hotade bli en skuggregering. Under ”svarta september” 1970 drevs PLO ut ur landet efter intensiva strider med bland annat syrisk trupper som kommit till PLO:s undsättning. Under de senaste decennierna har Jordanien hållit sig utanför de flesta regionala konflikterna. Landet är västorienterat och har nära samarbete med USA och EU.

LIBANON: Landet kom till efter Sykes-Picotfördraget som en kristen nation under franskt beskydd. Ett inbördeskrig ödelade landet mellan 1975 och 1990. Landet var ockuperat av Syrien mellan 1976 och 2005 – då protesterna efter mordet på Libanons före detta premiärminister **Hariri** drev ut den syriska armén. Men efter att Hizbollah mer eller mindre tagit över efter Israels bombning av landet 2006, har **Bashar Assad** åter ett grepp om landet.

© Bigstock

SAUDIARABIEN: Kungadömet Saudiarabien grundades på arabiska halvön av **Abdul ibn-Saud** år 1932. Ibn Saud var den brittiska regeringen i Simlas (Indien) allierade under första världskriget. Ibn Saud var wahabist (en extrem form av sunni-islam). Saudiarabien stöder wahabismen genom fundamentalistiska madrasskolor i hela Mellanöstern och den muslimska världen. Dessa anklagas ofta för att direkt understöda jihadism och terror. Saudiarabiens kändaste wahabist var **Osama bin Laden** som USA mördades i Pakistan år 2011. Saudiarabien är tillsammans med Israel USA:s viktigaste allierade i Mellanöstern. I Syrien har Saudiarabien stött ISIS tillsammans med Qatar, för att kontra mot det Iranska (shiitiska) inflytandet – men sedan i somras, då man sett resultaten av ISIS framfart, har man blivit försiktigare.

SYRIEN: Det moderna Syrien etablerades efter första världskriget som ett franskt mandat. Landet blev självständigt 1946. Efter en mängd militärkupper tog Baathisterna över år 1963. **Hazef Assad** regerade mellan 1970 till år 2000, då hans son **Bashar** tog över. Under Arabvåren 2011 inleddes ett uppror mot Baathregimen. Sedan dess har Syrien upplevt ett fruktansvärt blodigt inbördeskrig som nu hotar splittra staten.

TURKIET: Stora delar av det som kallas Mellanöstern behärskades innan första världskriget det Osmanska riket med huvudsäte i Istanbul. Under första världskriget försökte det Osmanska riket förnya sig, men föll sönder under det arabiska upprорот och de allierade makternas krigsansträngningar. Under kriget bedrev turkarna ett folk mord på armenier, assyrier, och pontiska greker. Det går att se många av dagens spänningar i Mellanöstern som ett resultat av sönderfallet av det Osmanska riket. Efter första världskriget och det turkiska självständighetskriget blev **Kemal Atatürk** den store moderniseraren av Turkiet. Turkiet är idag en regional stormakt med en stark armé och NATO-medlemskap. Under hela dess moderna existens har landet levt med en spänning mellan kemalister (moderniserare) och islamister. Man har även kämpat mot den kurdiska gerillan PKK som försökt hävda självständighet sedan 1984. Kampen har krävt 40 000 liv. Strax innan tidningen gick i tryck rapporterade Yle att Turkiet låtit ISIS använda dess territorium för att angripa de kurdiska försvararna av den syriska staden Kobane invid den turkiska gränsen. ♦

– Hans son har inte ärvt samma färdigheter men han har ärvt makten. Bashar gör massiva misstag. Med misstag menar jag inget smått, utan han gör misstag som att han lönnmördar ”fel” människor. Som bilbombsmordet på **Rafik Hariri** i Beriut 2005 – vilket ledde till stora Cederrevolutionen och till att Syrien tvingades dra sina trupper ur Libanon efter att ha hållit dem där sedan 1976.

– Assads system är baserat på familjeklanen och säkerhetstjänsterna. Det är en dödens politik. Man utsätter sina politiska motståndare för lönnmord, fängelse och exil. Assads regim motsvarades av **Mohammad Gadaffis** och **Saddam Husseins**. Det vill säga det är frågan om klanstyrda samhällen.

Hur anser du att sambandet mellan Sykes-Picotfördraget och dagens kaotiska Syrien ser ut?

– Två saker behöver nämnas vad gäller Sykes-Picot och Syrien.
– För det första, det franska mandatet. Frankrike närmade sig Syrien utgående från folkgrupper som självständiga entiteter. Det bröt upp den syriska nationella idén även om de såklart höll gränserna kvar.

–För det andra irriterar minnet av Sykes-Picot fortfarande en hel del människor. Den är särskilt besvärlig för folk som inte vill acceptera Libanons och Israels existens. Sykes-Picot med dess gränser är en skugga och känsla av kolonialmakternas fortsatta inblandning. Sykes-Picot och senare Balfourfördraget – allt det här ses som ett sätt att försvaga regionen och är en ousinlig källa till konspirationsteorier.

– Efter dessa fördrag kom kalla kriget. Då måste staterna i regionen positionera sig antingen för eller mot USA eller Sovjet. Nasser kom till makten i Egypten och den arabiska nationalismen väcktes till liv på allvar. Gadaffi var också till en början en del av detta.

Upplever vi en skiljelinje i tiden nu?

– Det som etablerades mellan 1916 och 2011 kan inte upprätthållas längre. Syrien kan komma att spjälkas upp. Olika miliser har tagit över Aleppo. Det regimen kontrollerar är kring Damaskus och Homs.

– Den alawitiska (en shiitisk sekt, red.) enklaven som har makten i Syrien är antagligen mera sunnimuslimsk än alawitisk. Syrien verkar nu redan fragmenterat. Hizbollah går över gränsen mellan Syrien och Libanon som om gränsen inte fanns. Sykes-Picot-gränserna mellan Syrien, Irak och Libanon håller på att upplösas.

Vad tror du om kurdernas försök att etablera ett Kurdistan?

– Kurderna förråddes i Sykes-Picot och har sedan förrått flera gånger om. De har något som ser ut som ett tillfälle nu i den här oredan. Men den turkiska nationalismen kommer omöjligt att tillåta att någon som helst del av det som en gång kallades Anatolien faller under någon annan etnisk grupps kontroll. Iran kommer inte heller att tillåta att dess nordvästra del faller under kurdisk kontroll. Kurderna i Irak är däremot inte nödvändigtvis ens intresserade av den kurdiska nationalismen. De har lyckats etablera en förhållandevis bra situation för sig själva just nu.

– En annan fråga som hänger ihop med allt detta är också vad som kommer att hända med Irak? Vad händer med sunni-shia-konflikten? Kommer Iran att ta över? Demografin är inte densamma längre. Sykes-Picot är historia. Folk som flytt, till exempel etablerat sig i Libanon, och bott där i fem år är det inte så benägna att flytta tillbaka till Syrien längre.

Hur ser du på Libanons möjligheter att klara av den väldiga flyktingströmmen?

– Libanon hade 4,5 miljoner invånare. De har nu tagit emot 1,5 miljoner syriska flyktingar. Man är rädd för en bestående demografisk förändring. Och eftersom de flesta flyktingarna är sunni- och shiamuslimerna är de kristna oroad.

” Väst måste förstå att när man understöder människor som Assad får man fenomen som ISIS på köpet. Det är inte en tillfällighet att ISIS existerar i Irak och Syrien. Väst har ofta presenterat sin politik i regionen som ett val mellan antingen stabila diktatorer eller terrororganisationer. Det är ohållbart att se på regionen med de ögonen. Diktatorer ger upphov till terrororganisationer. De hör ihop.

– Man ser mycket våld mot syriska flyktingar och mycket solidaritet. En del av flyktingarna är välbeställda och bidrar därför till den libanesiska ekonomin som lider av att turismen gått ner. Men majoriteten av flyktingarna är fattiga och accepterar därför jobb för halva normallönen vilket gör situationen ohållbar – eftersom de lokala affärsmännen inte drar sig för att göra vinst på folks nöd. Det ger dem förstås kortsiktigt en vinst men underminerar hela samhället och samhällsekonomin.

Vad ser du att EU kan göra här, eller kan EU göra någonting?

– EU kan påverka genom FN. Understöd flyktingarna direkt med vaccin, kläder, utbildning. Investera i området dit flyktingarna är välkomnade.

– För att få ett slut på den syriska katastrofen måste man helt avskrika Assadregimen. Ingen försoning kan fungera med om den är inblandad. Vi har 200 000 döda. Vi har bevittnat ett surrealistiskt våld. Tunnor fyllda med TNT fälls ur helikoptrar mot folksamlingar, kemiska vapen direkt riktade mot civila i Aleppo.

– En del teknokrater från den sittande regeringen behöver dock fortsätta för att hålla landet i schack. Men väst måste förstå att när man understöder människor som Assad får man fenomen som ISIS på köpet. Det är inte en tillfällighet att ISIS existerar i Irak och Syrien. Väst har ofta presenterat sin politik i regionen som ett val mellan antingen stabila diktatorer eller terrororganisationer. Det är ohållbart att se på regionen med de ögonen. Diktatorer ger upphov till terrororganisationer. De hör ihop.

♦ ♦ ♦

I Paris förundras Osama av att se så mycket araber. Han identifierar deras nationella särdrag för mig medan vi går omkring. Gulfstatsaraber, marockaner, algerier, irakier, syrier, palestinier. Vi tittar på en fotbollsmatch i en park där barn av minst åtta olika nationaliteter spelar med varandra. För Osama representerar det här Europa. Det han också är förundrad över är att ingen kommit och krävt honom på hans uppehållstillstånd, plastkortet han kämpade så mycket för att få polisinskrifningen i Åbo att lämna över. Vi sätter oss på ett café och pratar om vad vi hittills hört under intervjuerna.

– Ingen polis, inte ännu heller. Nu får du fråga mig om mitt migrationskort, utbrister Osama plötsligt, spelat frustrerad.

– Vänta.
– Fråga mig då.
– Ok. Så vad gör ni här, i Frankrike?
– Jag är på semester.

Elias Warde. Foto: Marcus Prest

– Semester? Verkligen? Intressanta människor ni träffar på er ”semester”.

– Jag, öh, träffar mina landsmän.

– Säg mig, är alla era landsmän politiskt aktiva? Kanske ett sammanträffande bara?

– Haha – fråga mig nu om det jävla kortet.

– Kan jag få ser ert uppehållstillstånd?

– Här.

– Tackar.

– Kan jag få tillbaka det?

– Du kan hämta det på stationen.

– Ge tillbaka det jävla kortet.

Medan vi går genom en park reciterar Osama verser ur Koranen. Han kan mer än tvåhundra sidor utantill. Han reciterar verserna i ett slags melankoliskt sjungande tonläge. Han säger att tonläget och rytmen är en minnesteknik.

– Men ditt liv här, Osama. Du har ju inte precis levt som en devot muslim här?

– Nej, nuförtiden är jag fri.

♦ ♦ ♦

Elias Warde

Vi sitter och väntar på honom vid metrostationen norr om militärmuséet. När han kommer uppför trapporna är hans statsmannaktiga hållning lätt att identifiera. **Elias Warde** är kärnfysiker. Han föreläser och forskar vid Paris-Sud XI-universitet. Han är också energiminister för den syriska övergångsregeringen som formats i exil av prominenta syrier. Elias Warde lämnade Syrien för Frankrike för första gången redan 1972. Han doktorerade i partikelfysik 1975.

” Faktum är att de flesta brotten begås av ISIS och regimen. Kemiska vapen kunde användas tack vare det internationella samfundets inaktivitet. När det internationella samfundet kom fram till att man kan komma undan utan att göra något alls gjorde de exakt det.

– Jag flyttade till Frankrike för att studera. När jag återvände i slutet av 1979 märkte jag snabbt att förhållandena inte var gynnsamma för en akademisk karriär.

Hur menar du?

– Om du på något sätt stöter dig med partiet, eller någon av Assads släktingar kommer de ständigt att sätta käppar i hjulen för dig. Det första de gör är att beröva dig din värdighet, genom småaktigheter och sabotage. Jag kom i konflikt med en av Assads släktingar. Dessutom var jag också med och ledde studentstrejken mot Assads militärkupp 1970. Det var inte en väldigt bra sak att ha i bagaget. Jag kunde inte ta en kaffe utan att jag var bevakad av säkerhetstjänsten. Jag flyttade tillbaka till Frankrike och etablerade mig här.

Du är verksam med projekt i Syrien vid sidan av ditt jobb som föreläsare och forskare – hurdana projekt är det frågan om?

– Vi jobbar ständigt med att återupprätta elförsörjningen. I norra Syrien har den inte fungerat ordentligt sedan i mars. Vi är mycket pragmatiska. Vi får saker till stånd även om vi ibland måste förhandla med sinsemellan fientliga grupper. Men om det är till hjälp för det syriska folket ställer jag upp.

– Jag är personligen i kontakt med den franska, tyska och finländska regeringen för att få stöd för våra åtaganden. Vi är snabba och effektiva. Vi har till exempel gått in och ersatt transformatorstationer som regimen bombat. Vi har lyckats göra det för 10 000 dollar. Vi har byggt ut solkraftverk i flyktinglägren. Men sådant här är för smått. Vi måste göra mer och gör också större saker i hemlighet i de befriade områdena.

Vad tror du om Syriens framtid?

– Huvudansvaret för att ta över situationen ligger hos den demokratiska oppositionen. Som bäst lever 12 miljoner syrier utanför sina hem, kemiska vapen har använts mot civilbefolkningen och även om det var den så kallade röda linjen som Obama sade att inte fick överskridas så

har Assad dödat tusen gånger fler med konventionella vapen. Kriget måste ta slut. Och när det gör det tror jag att alla institutioner i Syrien måste byggas upp från grunden. De nuvarande myndigheterna, i den mån de finns kvar, är föråldrade och korrumperade. Vi måste till exempel grunda ett energiministerium istället för ett elektricitetsministerium vilket vi nu har. Folk måste bytas ut, men vissa teknokrater måste stanna kvar eftersom vi behöver folk som har kunskap.

Hur kan EU hjälpa till där?

– Vi behöver de mänskliga resurserna, färdigheterna, hur man gör upp protokoll, hur man följer dem, och så vidare. Det är inte enbart ett militärt problem vi har. EU kunde hjälpa till med att bygga institutioner. EU borde agera omgående – gå direkt in och hjälpa. Det skulle ge befolkningen hopp och ge dem kraft att kämpa mot ISIS och regimen. För just nu börjar ISIS framstå som ett alternativ. ISIS kan betala sina medlemmar 400 dollar i månaden, vilket ger folken en chans att överleva.

– Om vi ens kunde ge befolkningen 100 dollar i månaden kan det hända att det räckte för att få ISIS att försvinna, åtminstone delvis.

Vad tror du om oppositionens utsikter?

– Just nu arbetar regimen väldigt välorganiserat, åtminstone deras propaganda fungerar bra. Den sköts av reklamfirmor. Alla misstag oppositionen gör exploateras. Regimen gör allt för att få det att framstå som att det inte finns någon revolution, att det bara är extremister. Men 132 stater har erkänt övergångsregeringen som den enda lagliga politiska representationen av Syrien.

– Faktum är att de flesta brotten begås av ISIS och regimen. Kemiska vapen kunde användas tack vare det internationella samfundets inaktivitet. När det internationella samfundet kom fram till att man kan komma undan utan att göra något alls gjorde de exakt det. Jag tror att USA:s inaktivitet också handlar om kärnvapenförhandlingar med Iran som plötsligt gick framåt när Obama bestämde sig för att inte bomba regimen trots att kemvapenattackerna mot civilbefolkningen bevisades och var ett klart överskridande av den ”röda linjen”.

– Jag har helt enkelt inte trott att världen kunde visa sig så barbarisk som den visat sig. Jag kunde inte tro att det internationella samfundet kunde låta sådant här ske. Men den äldre Assad visade redan 1982 att han kan göra vad som helst i Hama (då massakrerade Assads armé tusentals medlemmar av det muslimska brödraskapet i staden Hama, red.).

– Och nu går till och med Obama med på att Assad kan vara en samarbetspartner i kriget mot terrorismen i området, även om Assad är källan till stora delar av den terrorismen. Det ser inte ljust ut.

Vad tror du om USA:s flygangrepp på ISIS?

– USA anfaller ISIS, ja, men de hjälper inte den Fria syriska armén vilket de borde.

Salam Kawakibi

Salam Kawakibi är forskningschef för Arab Reform Initiative som har sitt kontor tio minuters promenad söder ut från Eiffeltornet.

– Jag hörde i radion medan jag tog mig till jobbet att man igen talade om ett nytt Sykes-Picotfördrag. Men jag tror att jämförelser med Sykes-Picot lätt för tankarna på fel spår, säger Kawakibi.

– De som idag vill etablera nya gränser är regionala makter, till skillnad från då.

Tror du att det blir nya gränsdragningar?

– Just nu bryr sig regimen inte om norra Syrien. Vad de prioriterar är kusten, bergen, Homs och gränsen mot Libanon – som de försöker rensa från rebeller tillsammans med Hizbollah. Assad försöker säkra den här zonen för att sedan förhandla nästa steg. Just nu bryr han

Salam Kawakibi. Foto: Marcus Prest

sig inte ens om oljan eftersom han räknar med att Iran förser honom.

– Jag tror att vi nu efter fyra år av krig närmar oss en verklig möjlighet till en federation. Den första gruppen som kunde få en delstat är kurderna. Regionen där de håller till var dominerande kristen fram till 1926. De kristna finns nu till största delen i Sverige.

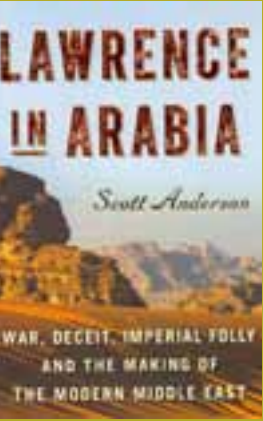
Vad tror du om möjligheterna till ett Kurdistan?

– Att skapa en kurdisk stat är omöjligt. Området de bebor är utspritt och omspanner en enorm yta. Och den ytan är också bebodd av araberna. Det finns ingen geografisk kontinuitet där.

Några böcker

Det finns oändliga hyllkilometer litteratur om Mellanöstern – böckerna nedan är enbart valda utifrån vad författaren till artikelserien i den här tidningen råkar ha läst.

TEXT: MARCUS PREST

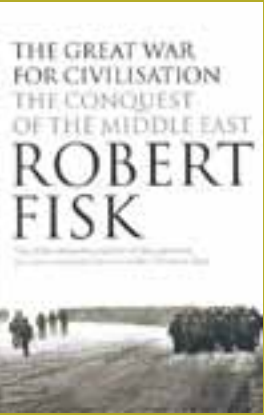
Lawrence In Arabia – War, Deceit, Imperial Folly And The Making Of The Modern Middle East av **Scott Anderson**.

I bakgrunden skildrar boken den sataniska likgiltighet med vilken män i hundratusental offras av de mest värdelösa orsaker, som att någon officers ära (för att inte låta hans katastrofala felbedömning bli erkänd som en sådan) är värd ytterligare ett på förhand dödsdömt försök att storma över öppna slätter mot taggtråd och maskingevär. En av vändpunkterna är den katastrofala landstigningen vid Gallipoli där försöket var att kapa det Osmanska riket från huvudet neråt slutar i en evakuering efter att de allierade (främst briter) förlorat 187 000 man som ligger döda i drivvor vid stranden och upp längs med kusten, turkarna som får sin stora seger förlorar 175 000 man och **Kemal Atatürk** blir nationalhjälte. I Irak stänger sig briternas indiska armé fram och förlorar män i tiotusental. De brittiska katastroferna leder till att **T. E. Lawrence**, som är en av de få briter i Mellanöstern som verkligen kan regionen och araberna, får möjlighet att improvisera fram sitt arabiska uppror mot turkarna.

Anderson tecknar personerna som agerade i och under samtidens medieradar: Lawrence, den turkiske guvernören **Djemal Pasha**, ledaren för det arabiska upproret **Faisal Hussein**, den judiske agronomen, zionisten och spionledaren **Aaron Aaronson**, den tyska orientalist, diplomaten och spionen **Curt Prüfer** och **William Yale**, det amerikanska bolaget Standard Oils sändebud.

Förutom katastroferna och Lawrence insats visar Anderson hur kolonialmakterna spelar mot varandra med allt högre insatser: tyskarna som är allierade med Osmanska riket försöker skapa ett jihad mot de franska och brittiska inkräktarna. Britterna som försöker fria till den arabiska nationa-

lismen. Anderson låter Lawrence beskriva reaktionen när underrättelsetjänsten i Kairo för första gången får se Sykes-Picotakten som förhandlats fram bakom ryggen på araberna och som gör att alla löften man gett går upp i rök: ”Vi kände alla ett kollektiv behov av att genast kasta upp.”

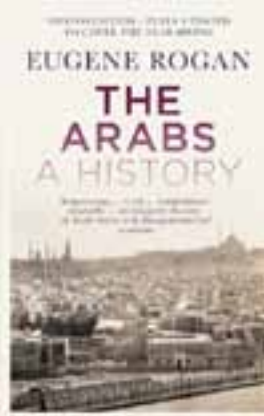
The Great War for Civilisation – The Conquest of the Middle East av **Robert Fisk**. Finns även på svenska: *Det stora kriget för mänskligheten – Erovreringen av Mellanöstern*.

Den brittiske Mellanösterkorrespondenten Robert Fisks väldiga verk summerar hans trettio år bland scenerna för och bakom nyhetsrapporteringen från Mellanöstern från 1976 till 2006. Fisk härleder Mellanösterns oroshärdar (och också Balkan och Nordirland) till utfallet av hans fars stora krig för civilisationen, det vill säga det första världskriget. Ögonöppnande och fasansfull läsning. Västs inblandning i Mellanöstern, de korrupta regimerna, svek, överenskomelser under borden och det bedövande cyniska hyckleri alla parter ägnar sig åt. Fisk allierar sig endast med de enskilda människorna vars liv sätts på undantag i regimer-nas och stormakternas spel.

Fisk är både uppskattad och hatad i väst, bland araberna, muslimer och israeler. Han är den enda västerländska journalist som intervjuat **Osama bin Laden**, Fisk träffade bin Laden tre gånger. (Bin Laden respekterade Fisks yrkesmässighet; Fisk anpassade inte det Bin Laden sade för de västerländska medierna).

Robert Fisk går genom regionen för land. Han är själv på plats i frontlinjerna, smyg-fotograferar medan de sovjetiska stridsvagnarna rullar in i Afghanistan, intervjuar domarna i Iran som dömer människor

till döden för trivialiteter, han gör förödande iakttagelser om de västerländska journalister som från och med Gulfkriget 1991 vill se ut och låta som soldater (medan soldaterna vill vara journalister). Fisks reportage slutar i ett Irak som år 2006 håller på att slitas i stycken. Man hittar Robert Fisks kolumner på tidningen *The Independents* hemsida. I skrivande stund befinner han sig i Syrien.

The Arabs – A History av **Eugene Rogan**. Rogan beskriver det osmanska våldet från 1700-talet framåt, organisationen av imperiet och de inneboende spänningarna.

Han ger en grund för att förstå den arabiska inställningen mot väst. I den nyaste upplagan har han inkluderat den arabiska våren.

Seven Pillars of Wisdom – A Triumph av **T. E. Lawrence**. Lawrence av Arabiens egen förstahandsbeskrivning av händelserna och hans roll i det arabiska upproret 1916–18.

Det är en bra idé att genast efter att ha läst Seven Pillars ta en titta på Scott Andersons Lawrence In Arabia (ovan) för att få syn på vilka spänningar som finns i Lawrence egen redogörelse och vad de spänningarna beror på (som att Lawrence antagligen avslöjade innehållet i Sykes-Picot för Faisal Hussein).

Är ett ”användbart Syrien” en gammal tanke eller något nytt?

– Det är regimen, uppbackad av Ryssland, som hotar med det. Det är en rysk idé, genom att hota att lämna norra Syrien åt sitt öde skapar de ett förhandlingsläge där Assad blir relevant. Turkiet vill till exempel för allt i världen inte ha ett norra Syrien utom kontroll. Och om det uppstår en kurdisk enklav skulle en sådan kunna tjäna som en modell för kurder i Turkiet som vill bryta sig loss. Igen ett scenario som Turkiet inte har något till övers för. Om utvecklingen verkar gå för långt åt det här hållet kan det gott hända att Turkiet ingriper militärt.

Varför tror du att Ryssland håller på som de gör?

– Det vanliga, Ryssland känner sig marginaliserat sedan 1989. De känner sig attackerade från alla håll. Nu vill de visa att de har något att säga till om. Den där marinbasen (i Tartus, syriska kusten, red.) är inte särskilt viktig för dem. Handeln med Syrien var under Sovjettiden byteshandel och idag har de till exempel tre gånger större handel med Dubai. Det enda de vill är att sätta käppar i hjulen för väst.

Hur ser du på ISIS roll i Syrien?

– Det som nu är ISIS har existerat i Irak sedan 2004. ISIS är beroende av alla andras inaktivitet. Korruptionen i Irak, och norra Iraks splittrade befolkning tjänar dem också. ISIS är produkten av en lång tids obeslutsamhet och av det massiva dödandet som pågått i regionen mycket länge.

– Om man vill bekämpa ISIS är inte bomber till någon större nytta. Bomberna är ett slags spektakel som ser ut som om man gjorde något. Men ISIS är alltför mobila. Det är civilbefolkning som blir under bomberna. Med de där luftangreppen är risken överhängande att ISIS har lättare att hitta stöd bland lokalbefolkningen.

– ISIS är också svepskådet alla använder för att slippa göra någonting. För väst är det ett svepskäl att inte stöda oppositionen mot Assad. För Assad är ISIS som en gåva: han kan nu sitta och säga att det han sagt från början varit sant hela tiden. Rebellerna är jihadistiska och kriminella. ISIS kan visa sig vara Assads sätt att återintegrera sig med väst. På samma sätt som Franco påstod att motståndet mot hans regim var den internationella kommunismen. Allt är möjligt i den här världen.

Hur ser du på reslutaten av den arabiska våren?

– Tunisien är väldigt positivt. De liberalt sinnade och islamisterna hittade en gemensam grund att stå på. Men sedan är inte Tunisien någon viktig makt, ens i regionen. Men en av fem är inte så dåligt i Mellanöstern.

– Om man tittar på de andra länderna. Libyen var en tryckkokare under en lång tid. Alla de problem som nu kommit fram har legat och puttrat under ytan. Marocko: Kungen förekom en revolution genom att göra en del reformer. Till och med Arabemiraten, de andra gulfstaterna och Saudiarabien har fått upp ögonen för att folket i deras länder kan göra någonting. Det är delvis därför de understöder ISIS – de vill få revolutionen i Syrien att se så hemsk ut som möjligt för att avskräcka sin egen befolkning.

– Iran är intresserat av att använda sitt inflytande i Syrien för att kun-

na förhandla fram bättre villkor och stärka den persiska makten. Det man ser av deras religiositet är bara en fasad.

– Som en sammanfattning kan man säga att Syriens öde inte ligger i händerna på syrierna. Det är makterna omkring som avgör när och hur dödandet kommer att upphöra.

En sen kväll medan arbetet med att sammanställa intervjuerna från Parisresan pågår ringer Osama:

- Jag har köpt en biljett för att resa och konfrontera ISIS, säger han.
- Vad betyder det, vad är det du tänker göra?
- Jag reser till Syrien för att se hur saker ser ut där.
- Låter mycket klokt. När tänker du resa?

– Jag ska försöka få min systerson och kusin ut ur landet. Jag hörde att de nyss anslutit sig till al-Nusra (en förgrening av al-Quaida, red.). Jag reser den 24 december. Du är välkommen med. Du kan stanna kvar i Turkiet om du vill.

- En perfekt julklapp till min familj.
- Äventyr! Jag måste låta mitt skägg växa ut, köpa afghanska kläder och repetera Koranen.
- Har du tänkt på vad som händer om någon som tillhör ISIS googlar ditt namn? Texter du skrivit, som till exempel i den här tidningen ”Isis måste stoppas” och så vidare.
- Nej. Det har jag inte tänkt på, jag har bara tänkt på min Facebookprofil.
- Lycka till, sahib.
- Nå vad tänker du göra nu, sitta här?
- Jag? Jag vet inte, fucking hell. Titta på *Indiana Jones*, eller något. Köpa en julgran. ♦

Veckan innan tidningen går i tryck får Osama veta att hans sjuttonåriga systerson dödas.

Osama al-Aloulou. Foto: Marcus Prest

Färgsprakande substanser

Övergången mellan det gamla och nya året firas av tradition med fyrverkerier. Romantiskt och vackert enligt vissa. Miljöförstörande och skrämigt enligt andra. Vi ställer oss utanför de sociala perspektiven och tar en titt på de kemiska och fysiska processer som påverkar slutresultatet.

TEXT & FOTO: NICKLAS HÄGEN

De smällar vi ser i skyn på nyår är resultatet av en över ett millennium lång pyroteknisk utveckling. Fyrverkerierna har sina rötter i Kina eller Indien för över tusen år sedan, men utvecklades kraftigt då kunskaperna i kemi gick framåt på 1800-talet.

Före 1800-talet var raketerna främst hårda ljudsmällor, som var fyllda med träkol och järn som sprakade i orange och gult. Klarare och mer varierande färger fick man när man på 1800-talet började lägga till salter av koppar, strontium och barium, samtidigt som man lärde sig skapa ett sprakande sken med magnesium och aluminium.

Raketer är antagligen de vanligaste fyrverkerierna på nyårsafton, men också de kommer i många olika former.

– Det finns idag fyrverkerier som ser ut som seriefigurer. Beroende på var man placerar ”stjärnorna” inne i sprängladdningen kan man styra vart de flyger och skapa en bild. Tyvärr är den tvådimensionell så man måste se den från rätt vinkel, säger Johan Lindén, lektor i fysik vid Åbo Akademi.

Till sin uppbyggnad är nyårskaketerna rätt enkla konstruktioner. Förutom en pinne och en motor bestående av en stubin och krut har man ett så kallat blixtljuspulver – bestående av ett oxidationsmedel och ett bränsle – samt ett ämne för effekt, så kallade stjärnor.

Att tillverka en både vacker och trygg raket ger ändå många utmaningar. Till exempel finns oxidationsmedlen i raketerna för att snabbt tillföra bränslet syre och åstadkomma en explosion, men det gör dem samtidigt lättantändliga och riskfyllda.

Också rent estetiskt finns det vissa utmaningar. Thomas Sandberg, undervisningsassistent i kemi och forskare vid Åbo Akademi, konstaterar att explosionen behöver ske i rätt temperatur.

– Temperaturen i flammen får inte bli för hög för i så fall bleks färgerna ut. Oxidationsmedel som ger häftiga explosioner, till exempel kaliumperklorat, blandas därför med ett bränsle som ger en relativt

låg temperatur, till exempel svavel. På det sättet kan man dämpa temperaturen.

Tryck, smäll, glöd

När raketen tänts börjar stubinen glöda och tänder krutet i motorn på raketen. Det brinnande krutet bildar gaser som skapar ett tryck som skickar iväg raketen upp i luften.

Knallen som hörs när raketen smäller åstadkoms av gaser som snabbt utvidgas när oxidationsmedlet och bränslet reagerar, och det här kan planeras in i utformningen av en raket på samma sätt som ljusegenskaperna.

Exempel på effekter i raketer

- Röd låga: strontiumnitrat, strontiumkarbonat
- Grön låga: bariumnitrat, bariumklorat
- Blå låga: kopparkarbonat, kopparsulfat, kopparoxid
- Gul låga: natriumoxalat, kryolit
- Vit låga: magnesium, aluminium
- Guldgnistor: järnspån, träkol
- Vita gnistor: aluminium, magnesium, titan.

”Som en sammanfattning kan man säga att Syriens öde inte ligger i händerna på syrierna. Det är makterna omkring som avgör när och hur dödandet kommer att upphöra.

Smällen ger en viss effekt men det är snarast den visuella effekten man eftersträvar med fyrverkerier idag. Den åstadkoms då raketens stjärnor, som består av kulor med olika ämnen och salter, antänds vid explosionen.

Eller för att uttrycka det mera precist: När raketen exploderar laddas atomerna i raketens stjärnor med energi. Detta sker genom att elektronerna flyttas ut i en längre bana kring atomens kärna. Fenomenet kallas ”excitering”.

Naturen är lat och eftersträvar en låg energinivå. De ”uppumpade” atomerna söker sig efter explosionen tillbaka till sin ursprungliga energinivå och gör sig av med överloppsenergin genom att utstråla ljusvågor. Det sken vi ser i skyn på nyårsafton orsakas med andra ord av atomer vars elektroner sjunker tillbaka till sin ursprungliga energinivå.

Vilka ljusvågor som utstrålas är mycket specifika för varje ämne. Därför kommer olika ämnen i raketernas stjärnor att ge olika färger.

– I ett visst ämnes emissionsspektrum kan man hitta många olika färger, men våra ögon uppfattar det som en viss färg, säger Sandberg. Lindén fyller i.

– De färger vi ser har att göra med ljusets våglängd, som i sin tur har att göra med den energiförändring som sker i atomerna. Ju rödare ljus desto lägre energi, ju blåare desto högre.

Det är inte ens nödvändigtvis så att ljuset är inom det spektrum som är synligt, även om det är vanligt. Ögat uppfattar en mycket liten del av ljusets våglängder, som innefattar till exempel röntgenstrålning, UV-strålning och radiovågor.

– Att vi råkar se just de färger vi ser har att göra med att de ligger nära de dominerande våglängderna i solljuset och är ett drag som utvecklats med evolutionen. Ögat har receptorer för rött, grönt och blått. Alla färger vi ser, också vitt, är blandningar av dessa, säger Lindén.

– Det är samma principer som ligger bakom allt ljus. I gul gatubelysning används till exempel ofta natrium och i lysrör kvicksilver, som exciteras av elström. Och om man kastar vanligt salt i en låga får man ett gult sken då natriumet i saltet exciteras av temperaturen och sedan relaxeras.

Klarblått saknas

De enskilda ämnenas våglängder för ljus är en sak att beakta om man vill skapa en prätig nyårsraket. Den intensitet ett ämne utstrålar en viss färg med är en annan.

– Natrium ger till exempel en mycket kraftig gul färg. Det kan man inte ta med om man vill se andra färger för det kör över allt annat, säger Sandberg.

– Och sedan har vi ännu inte listat ut hur man skapar en klarblå färg. Det finns ämnen som ger blåa färger, till exempel koppar och kalium, men dessa är alltid mot det grönbåa eller violetta hållet. Parisgrönt, ett kopparsalt som innehöll arsenik, användes en gång i tiden men anses idag vara för giftigt.

Man gör ofta avkall på estetiken av ekonomiska skäl.

– Indium ger en klar indigo färg men det har blivit jättedyrt i och med att elektronikindustrin använder det i skärmar och köper upp det mesta, säger Lindén.

Det finns en miljöpåverkan av raketerna men våra akademiska lek-män vill inte ta ställning till hur stor den egentligen är. Klart är att vi när vi avfyrrar raketer sprider omkring ämnen till platser i miljön där de inte hör hemma. Barium är till exempel direkt giftigt, likaså koppar i stora mängder. Svavel bidrar i sin tur till förorening.

– Vissa ämnen är direkt skadliga, medan andra är det i stora mängder. Samtidigt krävs det rätt lite av de här ämnena i en raket. Det mesta är förbränningsmaterial, säger Sandberg. ♦

Från smällare till laser

Många av våra seder och riter äger rum i gränslandet mellan två olika tillstånd. Det tänkta tomrum som uppstår efter att den gamla ordningen upphört och den nya inte hunnit befästa sig har satt fart på fantasin och aktualiserat många folkliga föreställningar. Denna gränsöverskridande fas kallas av kulturvetare och antropologer ”liminal”.

En sådan liminal fas är nyåret, som vi hittar i övergången mellan det gamla och det nya året.

– Raketer har vi av samma orsak som att vi drar burkar efter brudpars bilar och att vi eldar påskbrasor. Nyåret har ansetts vara en farlig tid då man behöver skrämman bort onda andar, säger **Lena Marander-Eklund**, forskningsledare i nordisk folkloristik vid Åbo Akademi.

– Därför pratar man också om ”smällare” – det var ljudet som var det viktiga. Tidigare var det vanligt att man lät kyrkklockorna ringa och i början av 1900-talet kunde man där det inte fanns kyrkklockor skjuta in det nya året med bösskott.

Man misstänker att fyrverkerierna uppstått i Kina av en tillfällighet. Salpeter finns där i fri förekomst, vilket gjorde att man kunde skapa svartkrut för smällare genom att blanda det med stenkol och svavel.

Till Europa spred sig fyrverkerierna på 1200-talet och **drottning Kristina** sägs vara den som tagit dem till Sverige-Finland i mitten av 1600-talet. Färgvariationerna i fyrverkerierna var länge bara vitt och gult, men vår tids färgstarka fyrverkerier uppstod i samband med kemins utveckling och användningen av till exempel kaliumklorat på 1800-talet.

– Ordet ”fyrverkeri” har ett militärt ursprung i tyskans ”feuerwerk”. Det användes först för en yrkesgrupp som kallades ”fyrverkare”, en mi-

litär yrkesbeteckning för de som kastade fyrverk – föremål som innehöll brinnande ämnen.

Att nyårsraketerna stammar ur en tradition av att skrämman bort onda andar är idag dolt för oss. Med tanke på att raketerna sprider tungmetaller strider den gamla traditionen mot våra nya värderingar.

– Vi befinner oss i en skärningspunkt mellan den gamla traditionen och ett nytt miljötänk. När man pratar om att övergå från nyårsraketer till en lasershow ser man inte ljudet som det viktiga, säger Marander-Eklund.

– Själv har jag inga raketer, främst för att det är ett onödigt nedsmut-sande av miljön. Visst är raketer en tradition men är det något egen-värde? Traditioner har ingen åsikt, det är människor som har sådana.

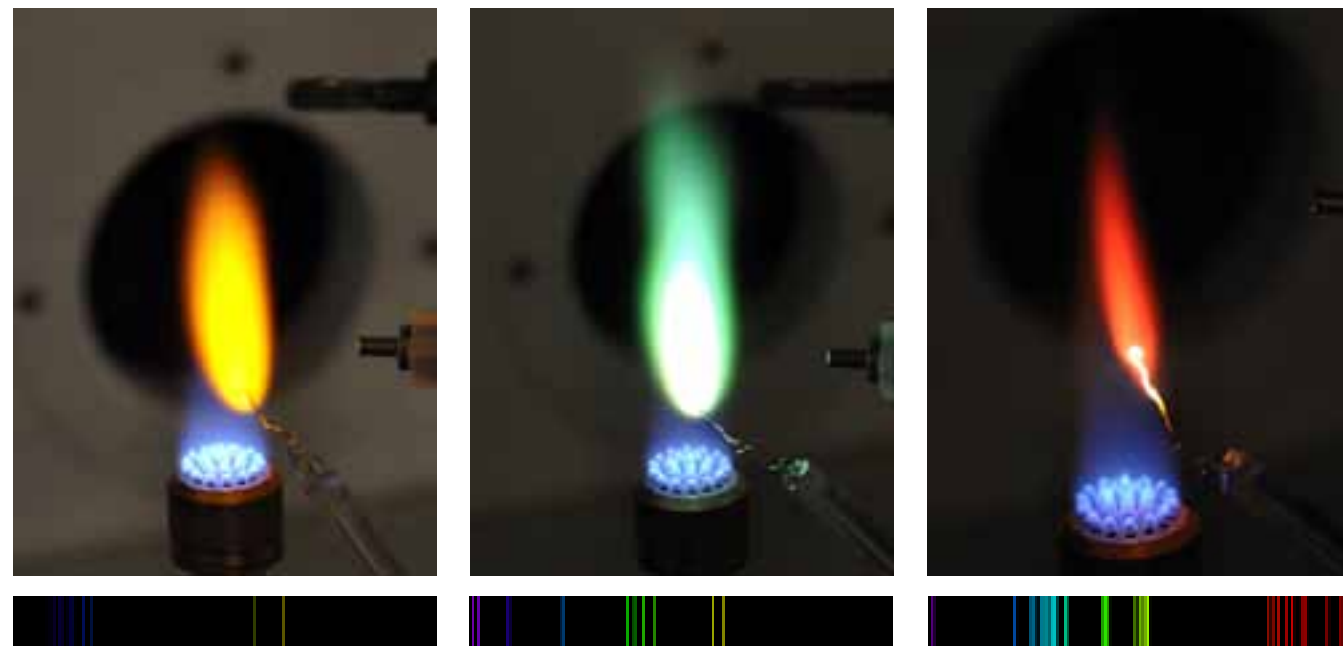
Vi följer idag den gregorianska kalendern som placerar nyår i slutet av december. Tidigare följde man skördeåret och firade nyår den 25 mars, alltså i trakterna av vårdagjämningen.

I Sverige och Finland saknas datumen 18–28 februari 1753. Då den gregorianska kalendern togs i bruk den 1 mars 1753 var avståndet mellan kalendrarna elva dagar, så man hoppade helt enkelt från den 17 februari till den 1 mars.

Nyår är som namnet säger starten på något nytt, vilket också märks i att många försöker göra en omstart med nyårslöften.

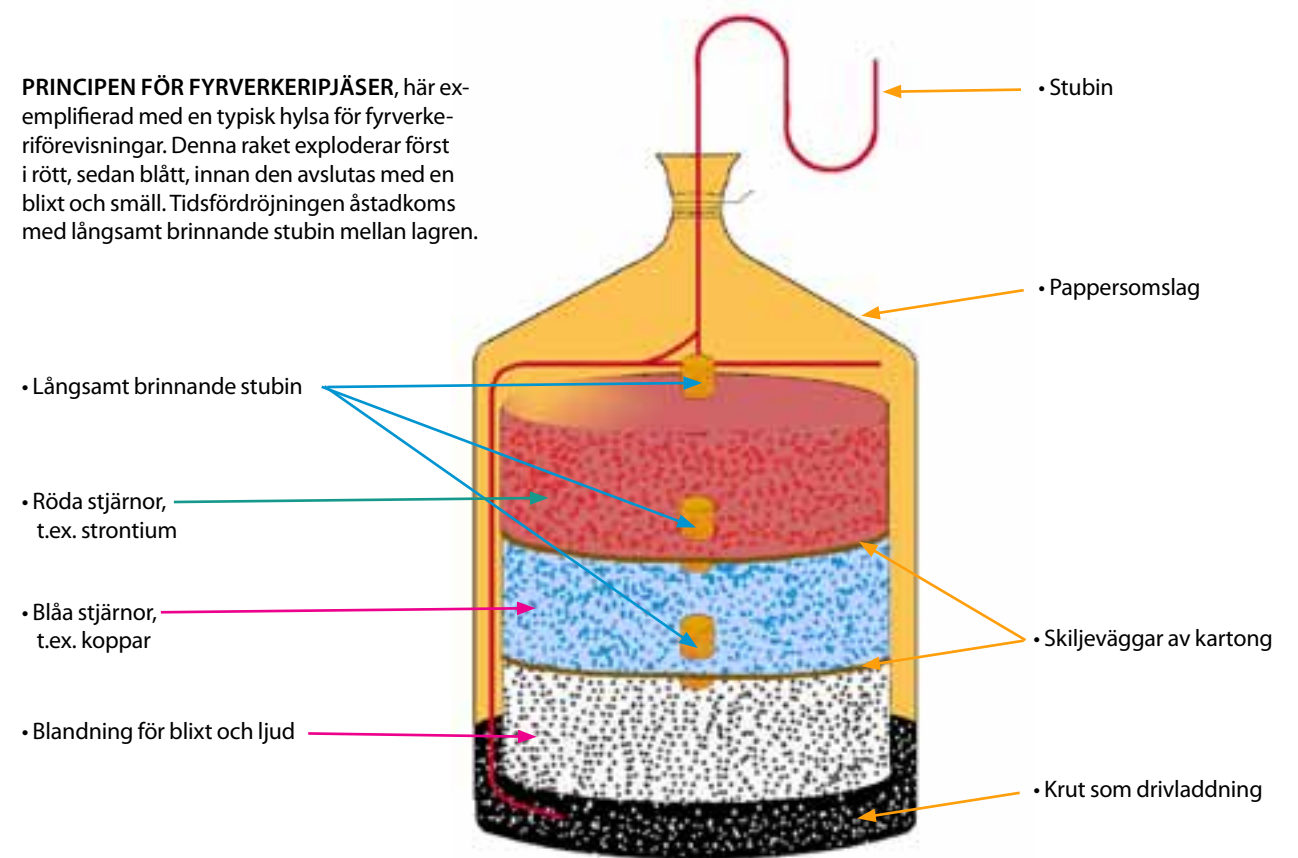
– Det första och sista, början och slutet, har alltid upptagit folks tankar. För nyåret frågar man sig hur nästa år kommer att bli och det har man försökt besvara genom att stöpa bly eller tenn, i Finland kallade ”nyårslyckor”, säger Marander-Eklund.

– Det var å andra sidan tidigare en diagnosmetod som bygger på likhetsmagi. Blyklumpen fick en form som man sedan tydde enligt vad den påminde om. ♦

Berndt Södergård, amanuens i oorganisk kemi vid Åbo Akademi, tog oss med till laboratoriet för att förevisa färgerna på lågorna från tre ämnen som är vanliga i raketer. Från vänster till höger ser vi natrium, koppar och strontium. Strecken under varje fotografi visar emissionsspektret för respektive ämne, det vill säga vilka ljusvåglängder en spektrometer snappar upp när ämnet brinner. Skalan representerar synligt ljus, som går från violett till rött. Det mänskliga ögat uppfattar ljusvågor från knappt 400 nanometer (violett) till drygt 700 nanometer (rött).

PRINCIPEN FÖR FYRVERKERIPJÄSER, här exemplifierad med en typisk hylsa för fyrverkeririförevisningar. Denna raket exploderar först i rött, sedan blått, innan den avslutas med en blix och smäll. Tidsfördröjningen åstadkoms med långsamt brinnande stubin mellan lagren.

AVHANDLING
I ETNOLOGI FICK PRIS

FD SONJA HAGELSTAMS doktorsavhandling har tilldelats ett pris av Kungliga Gustav Adolfs Akademien för Svensk Folkkultur i Uppsala, Sverige. Hagelstam doktorerade vid ämnet nordisk etnologi vid Åbo Akademi i februari 2014 med avhandlingen *Röster från kriget. En etnologisk studie av brevdialoger mellan frontsoldater och deras familjer 1941–1944*. Doktorsarbetet handledes av professor **Anna-Maria Åström** vid Åbo Akademi.

Priset delades ut den 6 november i Uppsala. Kungliga Gustav Adolfs Akademien tilldelade Hagelstam priset ur Torsten Janckes minnesfond för doktorsavhandlingen som analyserar brevkontaktens betydelse för människor som tvingats leva avskilda under livshotande förhållanden.

INGRID KAMOUFLERAD VID ÅA I VASA

I **SAMBAND MED** pedagogiska fakultetens (PF) 40-årsjubileum i våras deponerades av Pro Artibus konstnär **Kim Simonssons** verk *Camouflage 2* vid PF i Vasa. En namntävling för konstverket resulterade i 18 olika förslag: tre bidrag från PF:s egen personal, ett skapat av lärarstuderande och hela 14 bidrag skapade av studerande vid bildkonstlinjen vid Vasa övningsskola.

Vinnare blev **Fanny Lindholm**, studerande vid bildkonstlinjen vid Vasa övningsskolas gymnasium. Hon tilldelades 300 euro. I motiveringen heter det att ”bidraget ger betraktaren konstnärliga redskap till att i tanken vandra i tid och rum. Flickan får av konstnären på ett finurligt sätt namnet Ingrid.” Hedersomnämningen gavs **Nirupaum Smart**, studerande vid PF, **Pinja Levonen**, bildkonstlinjen vid Vasa övningsskola, och Hyvelspån Productions, som består av personal vid slöjdläroverbyggnaden vid pedagogiska fakulteten vid Åbo Akademi.

Camouflage 2. Foto: Ari Nykvist

Bidragen bedömdes av en jury som bestod av **Ria Heilä-Ylikallio**, **Gun Jakobsson**, **Hannah Kaihovirta**, **Petri Salo** (PF och VÖS) och **Kia Orama** (Pro Artibus).

gästkolumnen

När man talar om trollen

Människor har förmodligen berättat saker för varandra ända sen talet uppstod. Vi berättar sånt vi tycker är viktigt, roligt, skrämmande, fel, bra eller underligt.

För att förstå människors berättelser från olika tider måste man försöka förstå deras sätt att se på världen, deras levnadsomständigheter och vad som kan tänkas ha varit viktigt för dem. I ett förindustriellt samhälle kan en del av berättelserna ha handlat om övernaturliga väsen som tänktes befolka berg, vattendrag och skogar. På svenska har man bland annat berättat om trollen. Hur de såg ut, hur de betedde sig och hur man skulle skydda sig mot dem.

När vi läser dessa, ofta kontextlösa, berättelser idag kan vi inte vara säkra på hur mycket av innehållet som uppfattades som sanning. Förmodligen skilde sig detta åt från gång till gång och från person till person. Vi har alla hört en berättelse som vi betvivlat sanningshalten i, men som vi ändå valt att berätta vidare, för att den på något sätt tilltalar oss. Den är underhållande, visar på orättvisor eller manifesterar rädslor.

Trollen vi möter i sägnerna som samlats in på svenska i Finland liknar inte mycket de skönlitterära trollen med långa öron och näsor, eller barnkulturens gulliga trollungar med lappade byxor, rufsigt hår och en lång svans. Istället möts man av troll med människokläder och människoutseende. Helt lika människor var de ändå inte – då skulle de inte vara troll.

Det som gjorde trollen till troll var att de på något sätt avvek från det normala. De var osannolikt vackra, omåttligt rika, bodde i berg, åt maskar eller gjorde saker som människor inte tillät sig göra. Trollen fick ofta personifiera olika rädslor, som rädslan för att barn skulle fara illa eller att något skulle hända kreaturen, och därmed orsaka ekonomisk skada.

Trollen var på många sätt också representationer för människors dåliga sidor. De var giriga, snåla, tog av andra utan att be om lov och bytte ut sina egna trollungar mot ”bättre” människobarn. De var avundsjuka på människorna, lata och dekadenta. Det var på dem man kunde skylla när saker gick fel, eller barn och kreatur betedde sig underligt.

De troll vi idag hittar i barnböcker och fantasy liknar inte de gamla sägnernas troll speciellt mycket, men istället kan man hitta deras motsvarigheter i andra berättelser. Våra rädslor handlar fortfarande om det okända, det annorlunda, ”de andra”, de som inte är som ”vi”.

Vi är rädda för den vilda naturen i form av naturkatastrofer, för tekniken som tar över våra liv och för det som vi uppfattar som ”otämjda” människor (främlingar, våldtäktsmän, barnarövare och massmördare). Behovet att projicera negativa egenskaper på någon som inte passar in har inte försvunnit, och nu är det samhällets avvikare får fylla trollens funktion. Vi finner dem i mediala och folkliga berättelser om dem som har annan etnisk tillhörighet än vi själva, de socialt avvikan- de, fattiga eller på olika sätt utslagna.

Nu är det samhällets avvikare som får fylla trollens funktion. Vi finner dem i mediala och folkliga berättelser om dem som har annan etnisk tillhörighet än vi själva, de socialt avvikande, fattiga eller på olika sätt utslagna.

Vi visar vår avundsjuka, och vår oförståelse för det främmande, när vi beskyller tiggarna för att åka omkring i flotta bilar, eller beskärmar oss över socialbidragstagare med fina barnvagnar och uteliggare med mobiltelefoner. Vi applicerar våra egna fel och brister på dem som inte kan försvara sig, eller de som ”har sig själva att skylla”, eftersom de ju inte är som vi, och har så fått utlopp för våra rädslor och vår misstro mot det som inte på rätt sätt följer normerna. ♦

Blanka Henriksson, forskare i nordisk folkloristik vid Åbo Akademi.

SLS seminarium på Vetenskapsdagarna 2015

Slumpens skördar

Tid: fredag 9.1.2015 kl. 10.15–16.00
Plats: Ständerhuset, Snellmansgatan 9–11, Helsingfors

Program

10.15 Seminarier öppnas av SLS ordförande, professor Fred Karlsson

10.30 Mer än bara rationalitet – slump och emotioner i politiken, professor Göran Djupsund (Åbo Akademi)

11.10 Från ruletten till realismen – slumpens försvinnande i litteraturen, fil.dr Trygve Söderling (Helsingfors universitet)

11.50 Filosofiskt om slumpen, docent Patrick Sibelius (Åbo Akademi)

12.30 Lunch

13.30 Tur, chansstämning eller medveten strategi? Finlands inlemmande i det svenska riket under medeltiden, professor Dick Harrison (Lunds universitet)

14.20 Kaffe

14.50 ”He hampa sig så”. Om slumpens roll i dialekterna, fil.dr Caroline Sandström (Institutet för de inhemska språken)

15.30 Tärningen är kastad, låt spelet börja! Om slumpmässighet och förutbestämthet i musik, professor Johannes Brusila (Åbo Akademi)

Anmälan till evenemangssekreterare Linda Åberg, linda.ahberg@sfs.fi, tfn 09 618 775 58, senast 31.12.2014. (Begränsat antal platser, max 50 deltagare)

SLS

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND UTLYSER

MEDEL FÖR FORSKNINGSPROJEKT

Svenska litteratursällskapet i Finland utlyser medel för 1–4 år långa forskningsprojekt med start 2016. Projekten ska anknyta till det svenska i Finland och vara relaterade till sällskapets intresseområden: historia, litteraturvetenskap, samhällsvetenskaper, svenska språket och traditionsvetenskaper. Projekten kan vara inomdisciplinära eller mångvetenskapliga.

En kortare projektbeskrivning inlämnas först, varefter en första utgallring sker. Ansökan inlämnas endast elektroniskt i SLS webbtjänst för ansökningar som är öppna 2–31.1.2015.

Projektbeskrivningen får omfatta högst 6 000 nedslag exklusive tabeller, diagram, käll- och litteraturlitteraturlista som bifogas som bilagor. Endast projektledarens cv bifogas. En grov uppskattning av budgeten görs.

Närmare uppgifter finns på SLS webbplats www.sfs.fi.

SLS

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

LET'S BRING THE CONGRESS HOME

TURIST- OCH KONGRESSBYRÅ

är forskarens bästa vän vid planering och ansökan av internationella kongresser. Hos oss får du proffsig och sakkunnig hjälp med att välja hotell- och möteslokaler. Tillsammans hittar vi det bästa sättet att marknadsföra Åbo och din kongress. Vår service är avgiftsfri. Följ med oss på resan!

i turku touring
Turist- och kongressbyrå

